

ОТЕЛЛО, ВЕНЕЦІАНСЬКИЙ МАВР

Переклала Ірина Стешенко

Дожд Венеції.

Брабанціо, сенатор, батько Дездемони.

Інші сенатори.

Граціано, брат Брабанціо.

Лодовіко, родич Брабанціо.

Отелло, мавр, командувач венеціанського війська.

Кассіо, його заступник.

Яго, його офіцер.

Родріго, венеціанський дворянин, закоханий в Дездемону.

Монтано, правитель Кіпру, попередник Отелло.

Блазень, слуга Отелло.

Герольд.

Дездемона, дочка Брабанціо й дружина Отелло.

Емілія, дружина Яго.

Б'янка, куртизанка, коханка Кассіо.

Військові, дворяни, музиканти, посланці, матроси та слуги.

Перша дія відбувається у Венеції,
всі інші — на Кіпрі.

**ДІЙОВІ
ОСОБИ**

СЦЕНА I

Венеція. Вулиця.

Входять Родріго і Яго.

Родріго Мовчи! Мені це дуже прикро, Яго,
Що, хазяйнуючи в моїй кишені,
Як у своїй,— ти гроші брав і змовчав.

Яго О, чорт! Та ви ж не хочете мене
І слухати! Коли б хоч раз подумав
Таке,— гидуйте мною!

Родріго Ти завжди говорив, що ти його
Ненавидиш...

Яго То й осудить мене,
Як це не так. Венеціанців трое
Значних хотіли, щоб його заступник
Був я,— його за мене так просили!
І, присягаюсь вам моєю честю,
Того я вартий місця; тільки ж він,
Закоханий в пиху свою і волю,
Морочив довго їх, удаючись
До різних мудрих термінів військових
Та балачок гучних, зарозумілих,
І зрештою
Відмовив остаточно їм, сказавши:
«Уже собі я вибрав офіцера».
І хто ж обранець той?
Гай-гай, один великий арифметик —
Звуть Кассіо Мікеле, флорентієць,
Що бог його красунею скарав...
Не вів ще він ніколи й ескадрону
І знає справу бойову не краще
Старих бабів... Лише знання книжкове,

Якого повні й консули у тогах,
Пусте базікання дитяче й жодних
Практичних знань — оце й усе його
Мистецтво військовé. Проте, синьйоре,
На ту посаду обрано його;
Мене ж, чиї діла на власні очі
Він бачив сам — на Родосі, у Кіпрі
Та в інших християнських і поганських
Країнах різних, — бачите, мене,
Перехопивши вітер мій погожий,
Цей рахівник нікчемний обскакав.
Заступник він, а я (хай бог простить!),
В Іх Мавританства я лише хорунжий.

Родріго Волів би я для нього бути катом!..

Яго Зарадить тут не можуть жодні ліки;
Той має перевагу, хто вельможний,
У кого є зв'язки. Старий порядок,
Де другий після першого ішов,
Тепер недійсний. Отже, мій синьйоре,
Судить самі, чи маю я причини
Любити мавра?

Родріго То йому тоді
Я не служив би зовсім.

Яго О синьйоре,
Не подивуйте! Я йому служу,
Аби йому за кривду відплатити.
З нас кожен будь господарем не може,
І вірних слуг не може мати всяк.
Звичайно, є покірні наймити,
Які, згинаючи нікчемні спини,
За харч працюють, мов осли хазяйські,
І лиш постаріють вони — то геть! —
Іх викидають зовсім. Батогами
Хльостав би я тих чесних слуг! Але
Є й інші, є й такі, що ніби служать
І вірою і правдою, на ділі ж —
Приховують, що дбають лиш про себе,
І, догоджаючи своїм панам
Лише про людське око, всі вони
Влаштовують чудово власні справи;
Коли ж, нарешті, в пір'я добре вб'ються,
Тоді вже служать лиш самим собі;
Такі ось люди мають досить глузду,

І я до тих людей належу й сам.
Авжеж, синьйоре,
Коли б я мавром був — не був би Яго;
Це правда, як і те, що ви — Родріго.
Я, служачи йому, служу собі.
І, небом присягаюсь, тут немає
Ані повинності, ані любові,
І ними тільки прикриваюсь я,
Щоб приховать мій особливий замір:
Адже коли я вчинками своїми
Розкрию серця внутрішність і сутність —
Я ніби почеплю на рукаві
Те серце, щоб його клювали галки.
Ні, я не той, яким здаюсь!

Родріго

Якщо

І тут ще переможе товстогубий, —
Велике щастя має й справді він!

Яго

То батечка її мерщій гукайте;
Збудіть його; нехай біжить в погоню!
Його блаженний спокій огруїть!
По вулицях усіх кричіть; скликайте
Її рідню, — підбурюйте усіх...
Хоч мавр живе в країні благодатній,
Замучте мухами його; хоч він
Здобув собі велике щастя, ви ж
Те щастя намагайтесь затруїти,
Аби воно злиняло!

Родріго

Ось дім вітця її, я крикну гучно.

Яго

Авжеж; на гвалт гукайте, верещіть.
Неначе людне місто запалало...

Родріго

Брабанціо! Брабанціо! Синьйоре!

Яго

Брабанціо! Злодії! Гей, прокиньтесь!
Злодії! Гей, злодії! Уставайте!
Пильнуйте дому, і дочки, і скрині!

Брабанціо з'являється нагорі у вікні.

Брабанціо

Що сталося? Хто там кричить?

Родріго

Синьйоре,

Скажіть, чи вдома ваша вся родина?

Яго

Чи двері на замку?

Брабанціо

А що таке?

Яго А те, що вас пограбували! Сором!
Вставайте, одягайтесь, не баріться!
У вас украли серця половину...
Ось саме зараз, в цю хвилину, чорний
Старий баран, можливо, покриває
Овечку вашу білу. Гей! Синьйоре,
У дзвони бийте, розбудіть все місто,
Інакше чорт вам подарує внука!
Мерщій, кажу!

Брабанціо Чи з'їхали ви з глузду?

Родріго Синьйоре, голос мій знайомий вам?

Брабанціо Ні, незнайомий. Хто ви?

Родріго Я — Родріго.

Брабанціо Та я ж тобі заборонив з'являться,
Сказавши досить ясно і відверто:
Дочки своєї не віддам тобі!
А ти, усмак наївшись та хильнувши,
Приходиш із відвагою дурною
Порушувати спокій мій зухвало!

Родріго Синьйоре! О синьйоре...

Брабанціо Тільки ж знай:
Мені і вдача, й сан мій допоможуть
Віддячити тобі як слід!

Родріго Чекайте...

Брабанціо Навіщо ти кричиш на гвалт нестямно?
Ми — у Венеції, а не в селі.

Родріго Послухайте, Брабанціо ласкавий,
До вас прийшов я з чистою душею...

Яго Сто чортів, синьйоре! Ви один з тих, що перестають служити богові, коли на них напосядеться диявол. Ми прийшли сюди, щоб вам прислужитись, а ви маєте нас за бешкетників. Ви, мабуть, хочете, щоб дочка ваша спарувалася з берберійським жеребцем; хочете, щоб ваші онуки іржали до вас; хочете, щоб рисаки були вам кузенами, а іноходці — кривною ріднею?

Брабанціо Ти хто такий, нахабний безсоромнику?

Яго Синьйоре, я — той, хто прийшов сказати вам, що цієї хвилини дочка ваша і мавр являють собою тварину з двома спинами.

Брабанціо Гидкий негідник ти!

Яго

А ви — сенатор!

Брабанціо За це мені відповіси, Родріго!

Родріго

Синьйоре, відповім за все... Благаю,
Скажіть лише, чи згоду ви дали
(Виходить, ніби так), щоб чарівна
Дочка єдина ваша подалась
Опівночі глухої нишком звідси,
Без охоронців, з човнярем-найманцем,
Щоб мавру кинутись в обійми хтиві...
Як з відома це вашого й призову,—
То скривдили ви нас нахабно й підло;
Не знали ви — то гнівались на нас
Несправедливо. Ох, прошу, синьйоре,
Не думайте, що я забув пристойність
І глузувати та знущатись з вас
Прийшов. О ні! То ваша доня, пане,
Якщо на те ви не давали згоди,
Страшенно завинила,— знов кажу,—
Зв'язавши розум свій, красу, і долю,
Й свою повинність із чужинцем зайшлим,
Із перекотиполем. Незагайно
Переконайтеся самі. Якщо
Ви знайдете дочку хоч де в будинку,
То в суд мене за наклеп потягніть.

Брабанціо

Вогню сюди! Свічок! До мене, слуги!
Недурно щось таке мені верзлось...
Я вірю вже — і тяжко так мені!
Вогню, кажу!
(*Виходить*)

Яго

Прощайте! Мушу йти:
Мені негоже й вельми небезпечно
Лишатись тут за свідка проти мавра
(Лишусь — то буду мимоволі свідком).
Адже сенат, я знаю, не скарає
Відставкою його, хіба легку
Догану дасть, бо необхідний він
Сенаторам для Кіпрської війни
І заступить його ніхто не зможе
В майбутньому поході. Тож, хоча
Ненавиджу його, як муки пекла,
Нужда велить підняти любові прапор,—
Нещирої, звичайно. Ви ж ведіть

Загін весь пошуковий до «Стрільця».
А я там буду з ним. Тож прощайте!
(*Виходить*)

Входять Бранціо в халаті й слуги зі смолоскипами.

Бранціо Так, правда все! Страшне злочинство сталося!
Втекла вона! Ну, а мені віднині
Ганьбу гірку нести. Скажи, Родріго,
Де бачив ти її? О нещаслива!
Ти кажеш — з мавром? Горе бути батьком!
Як ти довідався, що то вона?
О дочко, як мене ти одурила!
А що вона тобі сказала? Гей!
Іще свічок! Будіть рідню! Гадаєш,
Вони й побралися?

Родріго Гадаю — так.

Бранціо О небо! Як вона втекла? Це зрада!
Батьки, не вірте дочкам більш на слово,
А вчинкам вірте. Може, й чари є,
Які і молодість, і честь дівочу
В оману вводять? Вам про це, Родріго,
Читати не доводилось?

Родріго Читав.

Бранціо Мого покличте брата! О Родріго,
Чому я не віддав її тобі!
Одні — сюди, а інші йдуть туди!
Скажіть, де їх знайти, — її і мавра?

Родріго Гадаю, що знайду, — лиш добру варту
Візьміть собі та просто йдіть за мною.

Бранціо Ведіть, прошу! Я ж коло всіх будинків
Кричатиму, щоб нам дали підмогу.
Беріть же зброю! Та гукніть дозорців!
Вперед, Родріго, — я віддячу вам.
Виходять.

СЦЕНА 2

Там же. Інша вулиця.

Входять Отелло, Яго та слуги зі смолоскипами.

Яго Хоч на війні, траплялося, вбивав я,
Чинити ж обмірковане убивство

Чомусь не дозволяє совість. Часто
Мені жорстокості не вистачало.
Разів із десять так мені кортіло
Штрикнуть його ножем під ребра.

Отелло Ну,
То й добре, що цього ти не зробив.

Яго Та він казав такі гидкі й ганебні
Слова про вас, що я,
Не дуже-то сумирний, ледве стерпів.
Проте дозвольте запитати вас,
Ви й справді шлюб взяли? Вам забувать
Не слід, що батечка її всі люблять,
І в цій події має голос він
Удвое дужчий, аніж голос дожа.
Він вас розлучить; кару накладе
Найтяжчу, що її закон тутешній
(Підсилений його великим впливом)
Віддасть йому на вибір.

Отелло Що ж, нехай
Лютує він; проте моїм заслугам
Ціну достойну склала синьйорія,—
Вони ж куди гучніше промовляють,
Ніж скарги всі його. Крім того, ще
(Коли побачу я, що похвальба
Дає пошану) скрізь розголошу,
Що з королівського я роду сам,
Що рівні ми і що мої заслуги
Дают мені на горде щастя право...
Тож, Яго, знай: коли б я Дездемони
Так не любив, за всі багатства моря
Я б не замкнув привільного життя
В тісні кордони... Глянь, хто там з вогнями?

Яго Розгніваний сюди простує батько,
І друзі з ним. Вам раджу заховатись.

Отелло О ні! На видноті я бути маю;
Заслуги, сан, сумління бездоганне
Мене найкраще виправдати зможуть.
Чи це ж вони?

Яго Ні, Янусом клянусь,
Мені здається — інші.

Входять Кассіо й кілька військових зі смолоскипами.

Отелло Слуги дожа
І мій заступник з ними. Хай щастить
Вам, друзі, цієї ночі! Що нового?

Кассіо Вітає дож вас, генерале, й просить
До нього йти негайно.

Отелло Що там сталось?

Кассіо Одержано важливі з Кіпру вісті:
З галер вночі сьогодні надіслали
Послів дванадцять, одного за одним.
Уже багато радників у дожа
Зібралось; й по вас також послали
Відразу, тільки не застали вдома.
Сенат кругом порозсилав гінців,
Щоб розшукати вас.

Отелло Гаразд, що ви
Мене зустріли тут. Я лиш зайду
В будинок цей сказати кілька слів —
І підем разом.
(*Виходить*)

Кассіо Що він тут робив?

Яго Та гарну взяв на абордаж галеру;
Якщо законним визнають цей приз —
На все життя здобув собі він щастя.

Кассіо Не розумію.

Яго Одружився він...

Кассіо Із ким?

Повертається *Отелло*.

Яго Він одружився з... Генерале,
То що, ходім?

Отелло Ходім.

Кассіо А ось загін
Сюди по вас іще один прямує.

Входять *Брабанціо*, *Родріго* й дозорці зі смолоскипами й при зброї.

Яго Та це ж *Брабанціо*. Ну ж, стережіться.
Вони замислили недобре.

Отелло Сійте!

Хто йде?

Родріго

Ось мавр, синьйоре.

Брабанціо

Взять злодюгу!

З обох боків вихоплюють зброю.

Яго

Родріго, ви? До ваших послуг, пане!

Отелло

Сховайте-но блискучі ваші шпаги,
Бо їх іржею може вкрити роса!
Добродію, своїм поважним віком
Тримаєте ви нас в покорі дужче,
Ніж це зробити може ваша зброя.

Брабанціо

О злодію негідний! Де дочка?
Де ти подів дочку мою, падлюко?
Проклятий, ти її приворожив!
Посвідчить всяк, хто має добрий розум,
Що ти скував її кайданням чарів,
Бо неможливо, щоб щаслива, гожа
І ніжна дівчина, яка на шлюб
Дивилася так неприхильно досі,
Що кучерявим юнакам шляхетним,
Всім землякам своїм лиш відмовляла;
Щоб дівчина така втекла з домівки,
Наважившись на глум себе віддати,
І кинулась на чорні груди мавра,
Який хіба вселити здатен жах,
А не навіть дівчині кохання?!
Нехай мене осудить цілий світ,
Якщо не маю я підстав казати,
Що ти причарував її чаклунством!
Напоями чи зіллям чародійним,
Що збуджують і пристрасть викликають,
Дівочу юність ти занапастив!
Я хочу, щоб досліджено було
Цю справу до кінця; проте вона
Така мені ясна, що я відразу
Візьму і арештую тут тебе,—
Тебе, який дурив весь світ, який
Так добре тямить в клятому чаклунстві
І в ремеслі кохається такому,
Яке суворо наш закон карає.
Беріть його мерщій! Коли ж він опір
Чинитиме,— вживайте сили!

Отелло

Стійте,

Ви, що мене підтримуєте, й решта.

Коли б хотів я битися, цю роль
Я без суфлера виконав би. Тож
Куди ви хочете, щоб з вами я
Пішов відповідать на вашу скаргу?

Брабанціо Йди до в'язниці, доки не покличуть
Тебе закон і справедливий суд
Дать відповідь.

Отелло Коли я вам скорюсь,
Як зможу виконать бажання дожа,
Що скрізь гінців по мене розіслав
І наказав з'явитися до нього,
Щоб вирішити дуже важливу справу?

1-й військовий То правда, найшановніший сеньйоре,
У раді дож; я певен, що просили
І вашу милість теж.

Брабанціо Як? В раді дож?
Вночі? Такої пізньої години?!
Ведіть його за мною! В мене теж
Не малозначна справа; я гадаю,
Що й дож, і всі брати мої державні,
Сенатори, неначе на свою,
Подивляться на кривду цю жахливу.
Якщо давати волю цим злочинствам
І ми не будемо за них карати,—
Почнуть раби й погани ванувати!
Виходять.

СЦЕНА 3

Там же. Зала в палаці дожів.

Дож і сенатори сидять за столом; навколо військові, урядовці та слуги.

Дож Занадто суперечливі новини,
Ім через те не можна йняти віри.

1-й сенатор І справді, не збігаються вони;
До мене пишуть, що галер сто сім.

Дож Мене ж сповіщено, що їх сто сорок.

2-й сенатор Мене — що їх дві сотні. Хоч листи
І подають нам зовсім різну кількість

(Бо здогади, правдиві в головнім,
Різняться у подробицях нерідко),
Проте усі вони одне говорять:
Що флот турецький вирушив на Кіпр.

Дож Це дуже імовірно; через те
Мене не тішить ця різниця в числах.
Я вірю в суть листа,— вона ж страшна.

Матрос

(за сценою)

Впустіть мене! Мерщій! Мерщій! Мерщій!

1-й служник

Це посланець з галер.
Входить матрос.

Дож

Ну що? В чім річ?

Матрос

Турецький флот уже пливе на Родос.
Сенаторам про це подати звістку
Мені синьйор Анджело наказав.

Дож

Що скажете?

1-й сенатор

Того не може быть —
Це хитрий хід, щоб напустить туману.
Коли самі зміркуємо гаразд,
Яку вагу для турків має Кіпр,
То зрозуміємо, що Родос їх
Цікавить значно менш, бо взяти Кіпр
Багато легше їм. Немає там
Великих і міцних фортець, а також
Немає засобів до оборони,
Яких тепер на Родосі чимало.
Подумаймо про це — і ми збагнем,
Що не такі вже недотепні турки,
Щоб, зовсім залишивши головне
І знехтувавши заміри легкі,
Наважитись на інші — небезпечні
І геть невивідні.

Дож

Авжеж, це так.

Не може Родос їх тепер цікавить.

1-й служник

Ось посланець з останніми звістками.
Входять посланець.

Посланець

Синьйори милостиві й поважані!
До Родосу припливши, оттоманці
З'єднались біля нього з другим флотом.

1-й сенатор Я так і знав. А скільки їх, відомо?
Посланець Всіх — тридцять кораблів; а після того
Вони лягли на інший курс і вже
Пливуть тепер до Кіпру. Тож, панове,
Синьйор Монтано, вірний і хоробрий
Слуга ваш, сповіщає вас про це
І просить вірити йому.

Дож Тепер
Не можемо ми більше сумніватись.
Пливуть вони на Кіпр. Чи Марк Луккезе
Є нині тут, у місті?

1-й сенатор Ні. Він саме
В Флоренції.

Дож Послать по нього й вимагать листом,
Щоб повернувся він назад негайно.

1-й сенатор Ось і Брабанціо, й відважний мавр.

Входять Брабанціо, Отелло, Яго, Родріго, дозорці та слуги.

Дож Отелло наш хоробрий, ми повинні
Негайно вас послати проти турків,
Цих спільних ворогів...
(До Брабанціо)

Вас не завважив...
Ласкаво просим вас, синьйоре любий!
Ми потребуємо в цей пізній час
І допомоги вашої, й поради.

Брабанціо А я їх сподіваюся від вас.
Простить мені, мій найясніший доже,—
Не сан мій і не звістка ця про справу
Мене раптово з ліжка підвели;
І не загальне наше лихо враз
Мене так схвилювало,— то кипить
В мені велике особисте горе
Й шумить таким потоком безупинним,
Що всі скорботи інші поглинає
І не вгамовується!

Дож В чому річ?

Брабанціо Моя дочка! О дочко, дочко!

Сенатори Вмерла?

Брабанціо Для мене — так! Збезчещено її!

Украдено і збавлено якимсь
Пекельним зіллям і страшним чаклунством!
Бо неможливо помилитись так
Безглуздо і безумно, мавши досі
І світлий зір, і свіжий, ясний розум,—
Без того, щоб не вживано було
Якогось тут чаклунства.

Дожд

Хто б не був він,

Цей чоловік, що зважився в такий
Ганебний і огидний спосіб — взяти
У вас дочку, а в неї взяти розум,—
Самі ви розгорніть криваву книгу
Законів наших і знайдіть у ній
Яку захочете найтяжчу кару.
Хай буде він мій рідний син — проте
Ухвали я ніколи не зміню.

Брабанціо

За ласку цю прийміть від мене, пане,
Уклін найнижчий. Ось він — лютий злодій!
Це мавр, якому ви в державній справі,
Здається, наказали тут з'явитись.

Дожд
і сенатори
Дожд

Нам прикро чуть таку ганебну звістку!

(до Отелло)

Що можете відповісти на це?

Брабанціо

Нічого, тільки те, що все це правда.

Отелло

Високі, найшановніші синьйори,
Ласкаві повелителі мої!
Що я забрав дочку в цього ось пана —
То щира правда; також правда й те,
Що з нею я допіру одружився;
Але оце й уся моя провина.
Я грубий на язик — така вже вдача.
До витончених мирних балочок
Не маю хисту, бо руками цими
З семи дитячих літ і до сьогодні,
Крім місяців якихось дев'яти,
Трудився завжди лиш на полі бою.
З усього, що трапляється на світі,
Я вмю говорити про походи,
Про брязкіт зброї та звітяги ратні;
І через те, говорячи про себе,
Навряд чи зможу я прикрасить справу,

Ну, що ж! Я, з ласки вашої, проте
Вам розповім відверто й без прикрас
Весь хід мого кохання; розкажу,
Якими чарами, яким закляттям,
Яким магічним впливом і яким
Чудесним зіллям я (адже у цьому
Обвинувачують мене, здається)
Приворожив дочку його до себе.

Брабанціо

Щоб тиха дівчина така й покірна,
Яка соромилась поривів власних,—
І щоб вона, наперекір природі,
Країні рідній, юності і честі,
Та закохалась в те, на що вона
І подивитися боялась досі!
Ні, тільки той, хто збитий з пантелику
Або навіки втратив ясний розум,—
Той може припустити, що забутих,
На зло всім вічним правилам природи,
Так неймовірно може досконалість...
Ні, пояснить це можна тільки тим,
Що діяв тут якийсь пекельний підступ.
А через те я стверджую, що він
Впливав на неї трунком чарівним
І збуджував їй кров заклятим зіллям.

Дож

Так стверджувати — це іще не доказ.
Обвинувачення своє довести
Повинні ви чимсь певним і ясним.
Це поки що лиш здогади самі
І безпідставні висновки, синьйоре.

1-й сенатор

Скажіть же нам, Отелло,
Чи правда, що шляхом протизаконним,
Насильним ви посміли прихилити
До себе почуття дівочі, в серце
Отруту вливши їй? Чи ви її
Перемогли солодкими словами,
Що сполучають завжди серце з серцем?

Отелло

Прошу вас, до «Стрільця» пошліть негайно
І запросіть сюди мою дружину.
Нехай вона при батькові про мене
Розкаже все; якщо слова її
Мою вину потвердять — о, тоді
Не тільки те довір'я й сан, що ви
Мені дали,— й життя моє візьміть.

Дож Хай Дездемону приведуть сюди!
Отелло Вам, мій хорунжий, місце те відоме,
Тож проведіть їх.

Виходять Яго й кілька слуг.

Поки прийде він,
Так щиро, як я небу відкриваю
Моеї крові помилки гріховні,
Я розкажу високим зборам правду,
Як я прекрасної тієї панни
Здобув кохання, а вона — мое.

Дож Розповідайте нам усе, Отелло.
Отелло Любив мене отець її і часто
До себе кликав, про життя питав
За роком рік; про битви і облоги,
Що я їх пережив. Я починав
З дитинства й далі аж до наших днів.
Я говорив про всі мої пригоди,
Про злигодні на морі й на землі,
Як був не раз на волосок від смерті,
Як полонив мене жорстокий ворог
І в рабство запродав та як опісля
Я вирвався на волю; потім я
Розказував про всі мої мандрівки,—
Що бачити доводилось мені
В краях печер великих і пустель
Безмежних, неродючих, серед скель,
Що досягають маківками неба;
Казав про канібалів-людоджерів,
Про тих людей, що голови у них
Ростуть попід плечима. Слухать це
Любила завжди мила Дездемона;
Щоразу, як її домашні справи,
Було, від нас раптово відкликали,
Вона мерщій закінчувала їх,
І знов приходила, й жадібним вухом
Мое ловила кожне слово. Я
Помітив це й годину вибрав слушну,
І вирвати із серця їй прохання
Вдалось мені: розповісти просила
Вона докладно все, що чула досі
Лише уривками. Тож я й почав —
І часто бачив, що в її очах
Бриніли сльози, як казав я їй

Про злигодні, що змолоду зазнав.
Я закінчив — мені у нагороду
Вона послала цілий світ зітхань,
Заприсяглась, що дивно це, предивно
І гірко, невимовно гірко це,
Що краще вже вона б того й не чула;
Та шкодувала, що сама вона
Не народилась чоловіком; потім
Мені подякувала й натякнула,
Мовляв, коли б я друга мав такого,
Який її полюбить,— хай би він
Йї розповів про себе так, як я,—
І зовсім він скорив би серце їй.
По цих словах освідчився я сам.
Вона мене так широко покохала
За те, що стільки звідав небезпек,
А я її — за співчуття до мене.
Ось чари ті, що я до них вдавався.
Та ось і пані йде, спитайте в неї.

Входять Дездемона, Яго та слуги.

Дожд Такі оповідання і мою,
Брабанцію, зачарували б доньку;
Що зроблено, того не переробиш,—
Найкраще вам з цим ділом примиритись —
Така моя порада.

Брабанцію Я прошу —
Послухайте іще її признання:
Якщо при всіх зізнається вона
В співучасті хоча б наполовину,—
Хай смерть впаде на голову мені,
Коли йому закину ще хоч слово!
Наблизьтеся, синьйоро благородна.
Кому у цім поважнім товаристві
Ви перш за все покірни?

Дездемона Тату любий,
Моя повинність ділиться надвоє:
Від вас — моє життя і виховання;
Життя і виховання вчать мене
Коритись вам, адже ви мій господар,
А я донині вам дочка; та ось
Стоїть мій чоловік; і, як колись
Пішла від батька матінка моя,
Скорившись вам, отак і я повинна

Скоритись чоловікові **моєму**,
Господарю **моєму** — мавру!

Брабанціо

Ну,
Бог з вами! Я скінчив. Якщо на те
Є ваша воля, найясніший доже,
То перейдім до справ державних; я б.
Волів приймачку мати, не дочку!
Йди ближче, мавре!
Даю тобі широсердечно те,
Що в тебе вирвав би широсердечно,
Якби ти ним не володів уже!
А щодо вас, коштовний діаманте,
Радію я, що другої дитини
Немає в мене... Так, бо через тебе
Зробився б я тираном і її
В кайдани закував би... Я скінчив.

Дожд

Дозвольте мовити мені за вас
Таке цілюще слово, що змогло б
Щаблями стать закоханим оцим
До ласки вашої.
Коли ніщо нам допомогти не може,
То плакати й журитися — негоже!
Геть відлетіти має наша мрія,
Коли ми враз втрачаємо надію.
Журитись лихом, що сплигло, не треба,
Бо інше ми накличемо на себе.
Пускаючи, що вдержати не можем,
Лише терпінням ми собі поможем.
Той збитки зменшує, хто з них глузує.
Хто плаче повсякчас — себе грабує!

Брабанціо

Тоді ми можем туркам Кіпр віддати,—
Таж сміючися легко нам втрачати...
Такі слова найлегше говорити,
Кому не гірко і не тяжко жити.
Хто ж мусить біль з втішаннями терпіти,
Тому нелегко біль свій оплатити,
Позичивши терпіння в бідака,
Бо мудрі ці слова — то річ така,
Як цукор або жовч — двозначні речі,
Лиш повернути треба їх до речі.
Слова — лише слова! Я не чував,
Щоб серце хто крізь вухо лікував!
Будь ласка, до державних справ візьмімось.

Дожд Турки наближаються до Кіпру великою силою. Отелло, ви краще за інших знаєте засоби оборони острова; і хоч ми маємо там достойного і мужнього намісника, проте громадська думка — повновладна господиня успіху — більшу надію покладає на вас; через те вам доведеться потьмарити сяйво вашого нового щастя цією суворою та бурхливою виправою.

Отелло Сенатори вельмишановні, звичка —
Це мій тиран; вона мені мое
Криваве й кам'яне вояцьке ложе
На пухову постелю обернула.
Признаюсь вам, що у тяжкій роботі
Знаходжу я для себе радість ширу
І в бій ладен іти на оттоманців.
А через те, схиляючись покірно,
Я вас прошу уклінно влаштувати
Моїй дружині місце проживання,
Призначить їй утримання і почет,
Також усі вигоди, як то личить
Високому походженню її.

Дожд Якщо бажаєте, нехай у батька
Живе вона.

Брабанціо Ні, я на це не згоден.

Отелло Я теж.

Дездемона Я теж; не хочу жити там,
Щоб сердити вітця і драгувати
Присутністю своєю. Ясний дожде,
Послухайте моїх прохань уклінних
І підкріпіть своїм поважним словом
Ви простоту мою.

Дожд Чого бажаєте ви, Дездемоно?

Дездемона Про те, що мавра покохала я
І з ним живу з любові, хай на світ весь
Сурмить моя буремна доля; так,
Скорилось серце доблесті його,
Лице коханого — в його душі...
Я честі й подвигам його відважним
Свою судьбу і серце присвятила;
А через те, синьйори дорогі,
Якщо я тут зостануся сама,
Немов та міль у тихому кутку,
А він рушатиме в похід військовий,
То втрачу все, за що його люблю.

Тяжка мені розлука з милим — тож
Дозвольте їхати мені із ним.

Отелло Сенатори, благаю, вдовольніть
Йї прохання.
Те бачить бог, прошу я не для того,
Щоб жадібну задовольняти пристрасть,
Чи розпаляти кров (бо юний пал
Погас уже в мені), а лиш для того,
Щоб догодити любій Дездемоні.
Та боже вас, синьйори, борони
Подумати, що справу вашу я,
Велику і поважну, занедбаю,
Дружину взявши,— ні! Якщо мені
В розвазі легкокрилий Купідон
Заплющить очі і затьмарить розум
І лінь якщо рішучу спинить руку,
Якщо від любовців вся справа стане,—
Тоді нехай баби з мого шолома
Собі для кухні горщик зроблять. Хай
Ганьба впаде на честь мою і славу!

Дож Хай буде так, як вирішите ви —
Зостатись їй чи їхати; наша справа
Кричить на гвалт, їй відповідь — поспішність.

1-й сенатор Вам треба виїхати цієї ж ночі.

Отелло Сердечно радий!

Дож Ми ранком о дев'ятій зберемось.
Отелло, ви когось тут залишіть,
Він повноваження вам привезе
І всі папери й свідчення, які
Потрібні будуть вам.

Отелло Дозвольте, пане,
Щоб офіцера я мого зоставив;
Людина він і чесна, і надійна;
Він привезе мені мою дружину
І все, що ваша світлість побажають
Прислать мені.

Дож Хай буде так! Я всім
Бажаю на добраніч!
(До Бранціо)

Мій синьйоре,
Якщо чеснота світла і прекрасна —
Не чорний ваш відважний зять, а красень.

1-й сенатор Прощайте, мавре! Бережіть дружину!

Брабанціо Пильнуй її, як маєш, мавре, очі,—
Обдурить і тебе, коли захоче!

Дож, сенатори та слуги виходять.

Отелло Життям ручусь за вірність Дездемони!
З тобою залишаю, чесний Яго,
Мою дружину і прошу — пристав
Твою жону до неї. Згодом їх
Ти привезеш обох у добрий час.
Ходімо, Дездемоно,— лиш година
Зосталась нам для справ і для кохання.
Ми нині мусим часові коритись!

Отелло й Дездемона виходять.

Родріго Яго!

Яго Що скажеш, благородне серце?

Родріго Як ти гадаєш, що я зараз робитиму?

Яго Мабуть, підеш до ліжка і заснеш.

Родріго Я зараз піду і втоплюся.

Яго Ну, якщо ти це зробиш, то розподобаєшся мені.
Заради чого, дурний ти паничу?

Родріго Дурний буде жити, коли життя стає для нього мукою; нам приписано вмерти, якщо смерть — наш лікар.

Яго О ти, нікчемо! Я дивлюся на світ уже чотири рази по сім років; і відтоді, як навчився відрізнити благодіяння від образи, я не зустрічав ніколи ще людини, яка вмiла б сама себе шанувати. Ніж вимовити, що я втоплюся від кохання до якоїсь цесарки, я швидше помінявся б своєю людською гідністю з павіаном.

Родріго Що ж я маю робити? Мені й самому соромно, що я так закохався, але я не маю сили подолати це почуття.

Яго Сили? Дурниця! Бути таким чи іншим — залежить тільки від нас. Наше тіло — це наш сад, а наша воля — садівник у ньому: чи ми схочемо посадити там кропиву, чи посіяти салату, чи виплекати гісоп, чи виполоти кмин; чи схочемо ми прикрасити цей сад одним видом зілля, чи різними рослинами; чи схочемо занедбати його лінуючись, чи обробляти його ретельно, — е!.. і сила, і розпорядча влада над цим завжди у нашій волі. Якби на терезах нашого життя не було шальки з розумом, щоб урівноважити шальку чуттєвості, то наша кров і паскудність нашої натури при-

звели б нас до найбезглуздіших наслідків; але ми маємо розум, щоб охолоджувати наші скажені поривання, наші плотські бажання, наші нестримні похоті; ось чому те, що ви звете коханням, є, на мою думку, простий паросток або штучно прищеплена гілочка.

Родріго Не може цього бути!

Яго Це просто бурхання крові й попускання волі. Ну ж, будь чоловіком, а не бабою! Втопитися! Топи краще котів та сліпих цуценят! Я назвався твоїм другом і признаюся, що прив'язаний до твоїх інтересів цупкими лінвами; я ніколи не міг би тобі краще придатися, ніж нині. Прихопи грошенят; рушай з нами на війну; зміни своє обличчя фальшивою бородою. Прихопи грошенят, кажу! Не може того бути, щоб Дездемона довго любила мавра,— прихопи грошенят! — ані він її... Все це почалося шалено, і ти побачиш, що воно так само й скінчиться,— ти тільки прихопи грошенят! Ці маври несталі у своїх бажаннях,— прихопи грошенят! Страва, яка нині йому смакує і здається солодшою за солодкі ріжки, скоро стане йому гіркішою за колоквінту! Дездемону немилуче потягне до молодого. Коли вона насититься його тілом, тоді побачить, як помилилась у своєму виборі. Йй треба буде переміни, треба буде! Отож прихопи грошенят! Якщо ти вже за всяку ціну хочеш занепастити свою душу, то вибери для цього делікатніший засіб, ніж топитися. Збери грошей, скільки зможеш; якщо святенництво і нетривалі клятви бездомного берберійця та прелукавої венеціанки не переможуть моєї кмітливості і всіх пекельних сил — ти поласуєш Дездемоною; отже, добувай гроші! Хай його кат візьме,— топитися! Адже це однаково нічому не зарадить; вже краще, щоб тебе повісили після того, як ти поласуєш нею, ніж іти топитися, нічого не здобувши!

Родріго Але чи виправдаєш ти мої надії, якщо я послухаюся твоєї ради?

Яго За мене ти можеш бути певний,— іди, добувай гроші! Я казав тобі часто й кажу знов і знов, що ненавиджу мавра; моя на те причина корениться глибоко в моєму серці, твоя — не менш поважна. Об'єднаймося ж проти нього для помсти: якщо тобі пощастить наставити йому роги, то цим ти зробиш собіприємність, а мені забаву. Ще багато в утробі часу лежить подій, які незабаром народяться на світ. Геть! Біжи! Добувай гроші. Завтрашній день принесе нам нові відомості. Прощавай!

Родріго Де ми зустрінемося завтра вранці?

Яго У мене вдома.

Родріго Я прийду рано.

Яго Йди. Хай щастить! Чуєш, Родріго?

- Родріго* Що ти кажеш?
- Яго* Ані гадки більш про те, що хочеш утопитися,—
чуєш?
- Родріго* Я передумав.
- Яго* Йди ж; бувай здоров! Набивай же добре грішми
твій гаман!
- Родріго* Я продам усі свої маєтки.
(*Виходить*)
- Яго* Отак з дурних роблю собі гаман,
А витрачати марно час і досвід,
Морочитися з йолопом таким,
Не маючи користі, я б не став!
Ненавиджу я мавра! Є чутки,
Що він колись в моїй постелі шлюбній
Виконував мою роботу. Правди
Не знаю я; можливо, то й брехня...
Та досить вже й самого підозріння,
Щоб так чинив я, наче те було.
Мене він поважає. Що ж, тим краще.
Тим легше добиватимусь свого.
Взять Кассіо — юнак вродливий... Гляньмо!
Посаду в нього відібрати — по-перше...
По-друге, ще... Та як же?.. Як?.. По-друге...
Подивимось... Подвоєне шахрайство!
Знайшов!.. Я згодом нашепчу Отелло,
Що Кассіо з дружиною його
Люб'язний надто... Він вродливий, спритний
І наче тільки й створений на те,
Щоб спокушати жіноцтво. А Отелло
Така людина щира і пряма,
Що ладен кожного вважати чесним,
Хто прикидається таким. За носа
Водити мавра можна так любенько,
Неможливо осла...
Готово! Єсть! Здійснилося зачаття!
А пекло й ніч оцей потворний плід
Хай допоможуть виродити на світ.
(*Виходить*)

СЦЕНА 1

Морський порт на Кіпрі. Відкрите місце коло набережної.

Входять *Монтано* і двоє *дворян*.

- Монтано* Що видно з мису в далечі морській?
1-й дворянин Нічого. Лиш розбурхалися хвилі,
 Вітрила жодного не розрізнити
 Між небом і водою.
- Монтано* Промчав страшений ви́дор над землею;
 Такого реву бурі ще ніколи
 Не чули наші вежі бойові.
 Якщо він так і в морі лютував —
 Не встояти ніяк дубовим ребрам
 Під тиском гір прозорих водяних!
 Що доведеться нам іще почути?
- 2-й дворянин* Можливо, шторм розкидав флот турецький.
 А спробуйте-но стати біля моря:
 Весь берег вкрило шумовинням білим,
 І люті хвилі наче б'ються з небом,
 Сягаючи до хмар; шалений вітер
 Їм грізну гриву розметав і плеска
 На Віз яскравий воду в височінь,
 Щоб погасить блискучих вартових
 Над полюсом, одвічно непорушним.
 Скаженого такого урагану
 Не бачив ще.
- Монтано* Якщо турецький флот
 Не встиг сховатись у якійсь затоці,
 Він потонув: неподоланна буря!
 Входить 3-й дворянин.
- 3-й дворянин* Панове, новина! Кінець війні!
 Ця буря турків так почакувала,
 Що замір їхній зруйнувала вщент.
 Із одного венецького судна
 Виразно бачили страшну загибель
 Ледь не всієї турецької ескадри.

- Монтано* Як? Справді?
- 3-й дворянин* Щойно те судно, «Веронка»,
Причалило; на нім прибув заступник
Відважного Отелло-мавра; звуть
Мікеле Кассіо його, а мавр
Ще у морі. Має він сюди
Призначення — намісником на Кіпр.
- Монтано* Я дуже радий; гідний він правитель.
- 3-й дворянин* Проте цей Кассіо — хоча й привіз
Нам звістку радісну про втрати турків —
Тепер сумний і молиться за мавра,
Бо розлучила їх жахлива буря.
- Монтано* Рятуй його господь! Служив я в нього.
Він справжній полководець. Що ж, ходім
До моря! Подивімося мерщій
На корабель, що ось прибув щасливо,
І, може, ще й відважного Отелло
Очима пошукаємо в просторі,—
Там, де зливається морська поверхня
Із синім небосхилом.
- 3-й дворянин* Так, ходім!
Бо кожної хвилини інший може
Прибути корабель.
Входить Кассіо.
- Кассіо* Усім сміливцям острова цього
Складаю я подяку найщирішу,
Що мавра оцінили так! О небо,
Пошли йому рятунок від стихій!
Бо серед хвиль розбурханих його
Я загубив!
- Монтано* Чи ж корабель надійний?
- Кассіо* О так, судно міцне, й веде його
Досвідчений, умілий стерновий;
І саме через те мої надії
Не вмерли ще, а зцілення чекають.
Крики за сценою: «Вітрила! Вітрила! Вітрила!»
Входить 4-й дворянин.
- Кассіо* Що там за галас?
- 4-й дворянин* Спустило місто; всі біжать на берег,
Кричать водно: «Вітрила! Гей, вітрила!»

Кассіо Моя надія каже: це — правитель!
Чути гарматні постріли.

2-й дворянин Салют! Салют! Ви чуєте, вітають!
Напевно, друзі це.

Кассіо Прошу, синьйоре!
Підіть і сповістіть нас, хто прибув.

2-й дворянин Я йду!
(*Виходить*)

Монтано Заступнику, ваш генерал жонатий?

Кассіо Жонатий і щасливий. Одружився
Він з синьйориною, яка достойна
Найвищої хвали; її чесноти
Не годен описати я. Це мрія!
Вона — вінець краси, вінець творіння!
В ній поєднались всі природні чари.
Повертається 2-й дворянин.
Ну що? Хто це прибув?

2-й дворянин Якийсь там Яго —
Хорунжий генералів, так я чув.

Кассіо Щасливо й швидко він сюди приплив:
Борвій скажений та бурхливе море,
І пазурі таємних скель, і рифи,
Й міліни-зрадники, що ловлять кіль
Безвинний, мов краси відчувши силу,
Свою натуру згубну вгамували,
Дозволивши скінчить щасливо путь
Божественно прекрасній Дездемоні.

Монтано А хто вона?

Кассіо Ота, що я казав,—
Над командиром нашим командир.
Її мав привезти хоробрий Яго;
Прибув раніше він, ніж ми гадали,
На цілих вісім днів. Юпітер наш,
Великий боже, збережи Отелло!
Молю, могутнім подихом надми
Його вітрила горді, щоб своїм
Високим кораблем затоку цю
Вщасливив, щоб дружину пригорнув,
Щоб наш пригаслий дух він запалив
І щоб зітхнув спокійно Кіпр! Дивіться!

Входять Дездемона, Емілія, Яго, Родріго та почет.

Багатство корабля зійшло на берег!
Ви, люди Кіпру, станьте на коліна.
Привіт тобі, синьйоро! О, нехай
Благословення неба завжди буде
З тобою скрізь і всю тебе оточить!

Дездемона Спасибі щире, Кассіо хоробрий!
Чи є у вас які звістки про мужа?

Кассіо Ще він не прибув; проте я певен —
Здоровий він і швидко буде тут.

Дездемона Ох, я боюсь... А як ви розлучились?

Кассіо Величний бій ніж небом і водою
Нас розлучив...

Крики за сценою: «Вітрила! Вітрила!»

Ви чуєте? Вітрила!

Гарматні постріли.

2-й дворянин Вони вітають цитадель. То, мабуть,
Підходить друг...

Кассіо Довідайтесь, що сталося!

Дворянин виходить.

Хорунжий, вас вітаю! Йі вас, синьйоро!
(Цілує Емілію)

Не гнівайтесь на мене, добрий Яго,
За те, що виховання дозволяє
Мені відважну чемність.

Яго О мій пане,

Якби вона губами частувала
Вас часто так, як язиком мене,
Набридло б вам.

Дездемона Вона ж небалакуча!

Яго По правді — балакуча, ще й яка!
Коли смертельно хочу спати я,
Йі язик мені взнаки дається!
Але при вашій милості, звичайно,
Вона ховає в серці свій язик
І лається в думках.

Емілія Таке казати
Не маєте ви жодної підстави.

- Яго* Авжеж! На вулиці ви всі — картинки,
В вітальнях — дзвони, в кухнях — кицьки дикі,
Святі, як інших лаєте, й чортиці,
Як хто насмілиться образить вас;
В хазяйстві бавитеся, а в постелі
Ви хазяйнуєте як слід.
- Дездемона* Облиш!
Який-бо ти наклепник безсоромний!
- Яго* Коли брешу — нехай я турок буду!
Для ігор вставши, ляжете для трюду.
- Емілія* Ви не напишете мені хвали!
- Яго* Не напишу.
- Дездемона* Що написав би ти,
Коли б хвалу ти скласти мав мені?
- Яго* Не силуйте мене на це, синьйоро,
Бо я без критики, ну, геть нішо.
- Дездемона* А все ж таки... Чи хто пішов у гавань?
- Яго* Авжеж, синьйоро.
- Дездемона*
(вбік)
Мені так сумно... Тільки приховати
Я намагаюсь настрої невеселий.
(До Яго)
То як би ти складав мені хвалу?
- Яго* Я б вас хвалив, та вигадка моя
Мені до мозку щільно так прилипла,
Немов до клею пташка. Разом з нею
Не відірвать би й мозку; а проте,
Працює муза,— ось і народила:
Красуня з розумом тужить не буде:
Що розум вимислить — краса здобуде.
- Дездемона* Оце хвала! А що сказать про ту,
Що з розумом, та чорна і негарна?
- Яго* Хай чорна, ніби ніч, а розум має —
Знайдеться білий, чорну покохає.
- Дездемона* Щоразу гірше!
- Емілія* А що, коли вродлива і дурна?
- Яго* Дурною будь краса ніяк не може,—
Бо й дурість завагітнить їй pomoже.

Дездемона Це все старі, заяложені парадокси, щоб смішити дурнів по шинках. Яку мізерну хвалу маєш ти ще для такої, котра і негарна і дурна?

Яго Хоч і дурна вона, і поганенька —
Дуріє ж, як розумна і гарненька.

Дездемона О темне неуцтво! Найгірший ти складаєш найкращу хвалу. А яку хвалу склав би ти жінці, справді гідній хвали, тій, що її чесноти повинна була б визнати навіть злоба?

Яго Та, що вродлива й зовсім непихата,
Та ще й мовчить, хоч має що сказати;
Хоч гроші є, та їх не розкидає,
Що все б могла й нічого не бажає;
І хоч помститись може за образу,
Та гнів гамує й забува відразу;
І та, що зовсім не така невинна,
Щоб з оселедцем сплутать лососину;
Що вміє думать, з мислями ховатись
І на поклонників не оглядатись,—
Якби така знайшлася хорошунка...

Дездемона То й що б вона робила?

Яго Плодила б дурнів та вела рахунки!

Дездемона О, який кульгавий і безсилий висновок! Не вчись у нього, Еміліє, хоч він і твій чоловік. Як ви гадаєте, Кассіо? Правда ж, він безсоромний і розбещений базіка?

Кассіо Він рубає прямо, синьоро. Він вам більше сподобається як солдат, ніж як учений.

Яго

(вбік)

Він бере її за руку; так, гаразд! Шепочіться! Отаким тоненьким павутинням заплутаю я таку велику муху, як Кассіо. Так, так, усміхайся до неї! Я закую тебе в кайдани твого ж власного залицання. Авжеж, ви маєте рацію! Це справді так... Як-що такі штучки позбавлять вас вашого заступництва,— краще б вам не цілувати так часто кінчиків ваших трьох пальців! А!.. Ви знов удаєте з себе галантного кавалера... Дуже добре! Чудово! Цілуйтесь! Добірна галантність! А й справді, так, так! Що це? Знову пальці до губів? Бодай вони зробилися для вас клістирними трубками!

Сурми.

(Вголос)

То мавр! Я впізнаю його сигнал.

- Кассіо* Так, він.
- Дездемона* Скоріше йдім йому назустріч.
- Кассіо* Та ось він сам!
- Входить *Отелло* з почтом.
- Отелло* Мій воїне прекрасний!
- Дездемона* Мій *Отелло*!
- Отелло* Здивований і радий я безмежно,
Що ви раніш за мене прибули,
Душі моєї радість! О, коли б
По кожній бурі наставав для нас
Такий блаженний спокій,— хай вітри
Ревуть отак, щоб розбудити й смерть;
Хай кораблі здіймаються на хвилях,
Таких заввишки, як гора *Олімп*,
І враз нехай донизу сторч летять,
В морські безодні, глибше, ніж лежить
Від неба шлях до пекла! О, коли б
Я зараз міг умерти! Я ж боюсь,
Що щастя більшого мені в майбутнім
Ніколи вже не подарує доля!
- Дездемона* Нехай же небо зробить так, щоб втіха
Й кохання наше з кожним днем зростали!
- Отелло* Амінь, святі небесні сили! Я
Від щастя говорити більш не можу...
Слова застрягли в грудях, бо надмірна
Ця радість.
(*Цілує її*)
Хай же і оце, й оце
Найбільшим розладом між нами буде!
- Яго*
(*вбік*)
Настроєні тепер ви влад. Та я
Спущу кілочки — й музика оця
Звучатиме інакше, присягаюсь!
- Отелло* Ходім до замку. Є новини, друзі!
Війні кінець, бо турки потонули!
Як тут живуть мої знайомі давні?
О найсолодша, туг, на *Кіпрі*, вас
Із радістю зустрінуть, бо мене
Тутешні всі любили. О кохана,
Від щастя й радості я став базіка!

Прошу тебе, мій добрий Яго, ти
До гавані піди й мої всі скрині
На берег вивантаж. І капітана
До мене приведи у цитадель,—
Хороша то людина, й заслужив
Він на мою повагу. Дездемоно,
Ходім... Вітаю вас на Кіпрі ще раз!

Виходять усі, крім Яго та Родріго.

Яго

(до солдата)

Зустрінеш мене трохи згодом у гавані.

(До Родріго)

Підійди ближче. Якщо ти відважний,— кажуть же, ніби й ниці люди, закохавшись, стають благородними, навіть тоді, коли благородство не властиве їхній натурі,— слухай мене. Заступник цієї ночі командує вартою в замку. Але перш за все я мушу тобі сказати ось що: Дездемона безперечно закохалася в нього.

Родріго В нього? Ні, це неможливо!

Яго Поклади пальця ось так, на губи, і візьми до серця те, що я тобі казатиму. Згадай, як палко покохала вона спершу мавра, але тільки за те, що він вихвалювся та розповідав їй свої побрехеньки; невже вона завжди любитиме його за базікання? Не допускай і думки такої в своє розсудливе серце. Її очі потребують поживи; а що за насолода для неї — раз у раз дивитися на диявола? Коли кров охолоне від любовощів, тоді, щоб знову її запалити й удовольнити нові бажання, потрібне принадне обличчя, рівність у літах, манерах і красі — все те, чого бракує маврові. Отже, прагнучи цього, її делікатна вдача переконається, зрештою, що її одурено; спочатку вона пересититься мавром аж по самісіньке горло, потім відчуде до нього огиду і, нарешті, зненавидить його; сама природа навчить її цього й підштовхне зробити новий вибір. Тепер, синьйоре, припустивши це,— а це, безперечно, природний і очевидний висновок,— скажи, хто стоїть найближче до такої фортуни, як не Кассіо? Це вельми красномовний прогноза, якому вистачає совісті під чемними і галантними манерами приховувати хіть і свої таємні, огидні, розпусні бажання. Ніхто, ніхто інший! Це витончений і спритний прогноза; він ніколи не прогавить нагоди; він уміє карбувати й пускати в обіг різні чесноти, хоча справжніх не мав зроду. Пекельний прогноза! До того ж цей прогноза вродливий, молодий і має всі ті ознаки, що на них дурість і зелені голови так люблять задивлятися; викінчена, огидна тварюка; і його вплив уже відчула ця жінка.

Родріго Я не можу цього повірити: в неї така благословенна душа.

Яго Благословенна дуля! Адже вино, яке вона п'є, вичавлене з винограду; якби вона була благословенною — ніколи б не покохала мавра. Благословенна лемішка! Чи ти не бачив, як вона гладила його долоню? Чи ти цього не помітив?

Родріго Так, помітив; але то була звичайна чемність.

Яго Ні, то хіть. Щоб я оцієї руки позбувся, коли ні! Це оглав і темний пролог до історії розпусти і безсоромних думок. Вони так зближали свої уста, що їхнє дихання змішувалося. Паскудні думки, не що інше, Родріго! Коли така взаємність торує шлях, то скоро вони візьмуться до головного — до плотських утіх... Тьху!.. Отже, синьйоре, дозвольте мені керувати вами: адже я привіз вас із Венеції. Станьте сьогодні вночі на варту разом із солдатами. Я все влаштую. Кассіо вас не знає. Я буду недалеко. Знайдіть якусь нагоду, щоб розсердити Кассіо, — чи голосною розмовою, чи то глузуючи з його військової дисципліни, чи в якийсь інший спосіб, який вам поше нагода.

Родріго Гаразд.

Яго Синьйоре, він запальний і гарячий у гніві. Дуже можливо, що він ударить вас палицею. Спровокуйте його, щоб він це зробив, бо того мені буде досить, щоб збунтувати жителів Кіпру, а втихомирити бунт можна буде, тільки усунувши Кассіо. Так знайдете ви найкоротший шлях до здійснення ваших бажань, а засоби до цього будуть у моїх руках. І коли ми усунемо в такий найвигідніший спосіб перешкоду, то ніщо більше не заважатиме нашому успіхові.

Родріго Я виконаю все, якщо ви влаштуєте зручну нагоду.

Яго Ручуся за це. Приходь трохи згодом до цитаделі, а я тим часом маю перевезти його речі на берег. Бувай здоров!

Родріго До побачення.
(Виходить)

Яго Що Кассіо закоханий — я вірю;
І що вона закохана взаємно —
То і можлива, і природна річ.
Мавр, — хоч його терпіти я не можу, —
Людина чесна, ніжна, і шляхетна;
Гадаю я, що Дездемоні з нього
Чудовий буде муж. І я також

Її люблю; не те щоб плотським чином
(Хоч я й такого не чужий гріха),
Але тому почасти, що бажаю
Йому помститись. Маю я підозру,
Що сластолюбний мавр не раз скакав
До мене в постіль шлюбну. Думка ця
Мое нутро гризе, немов отрута...
Лише тоді я угамую душу,
Коли сквитаюся із ним за все:
Жоною — за жону. Якщо ж не вийде —
Я ревності у ньому розпалю
Такі жагучі і такі страшні,
Що їх зцілити розум не зуміє.
Щоб досягти цього,— аби той пес,
Якого я держу на мотузку,
Венеціанець той, не напсував,
Щоб не зірвавсь він передчасно,— я
Мікеле Кассіо візьму на повід
І так його знеслаблю перед мавром,—
Бо щось мені здається, ніби й він
Із ковпаком моїм нічним знайомий,—
Що дякувать мені ще буде мавр,
Мене любитиме і нагородить
За те, що я зроблю його ослом
І оберну в нім спокій у шаленство.
Це поки що самі надії смілі,—
Лукавство виявиться лиш на ділі.
(Виходить)

СЦЕНА 2

Вулиця.

Входить герольд з наказом; за ним — юрба.

Герольд Наш благородний і доблесний генерал Отелло бажає, щоб з нагоди щойно одержаних певних звісток про цілковиту загибель турецького флоту всі святкували цю подію — хто танцями, хто вогнями, як кому заманеться. І хай кожен розважається, і хай усі бавляться, бо, крім цієї радісної події, генерал святкує ще й своє одруження. На те є його воля, щоб оголосити це привселюдно. Всі зали палацу відчинено, і в них кожен може вільно бенкетувати від п'ятої години вечора до одинадцятої. Хай небо благословить острів Кіпр і нашого благородного генерала Отелло!
(Виходить)

СЦЕНА 3

Зала в замку.

Входять Отелло, Дездемона, Кассіо та почет.

Отелло Мікеле добрий, ви цієї ночі
Самі доглянути повинні варти.
Ми мусимо подати добрий приклад,
Аби веселощі не вийшли з міри.

Кассіо Вже ж Яго знає, що робити треба
Одначе хоч надійний він, я сам
Все перевірю.

Отелло Яго дуже чесний.
Мікеле, на добраніч! Завтра рано
Я з вами маю говорити.
(До Дездемони)

Люба,
Торг завершився. О моя кохана,
Прийшла щаслива мить — за всі труди
На нас чекають чарівні плоди!
Ходімо ж! На добраніч!

Отелло, Дездемона й почет виходять.
Входить Яго.

Кассіо Здоров будь, Яго! Нам час уже йти на варту.

Яго Іше не час, заступнику. Ще не вибило десятої. Генерал відсилає нас так рано тільки з кохання до своєї Дездемони. І хто його за це осудить? Він ще жодної ночі не зазнав утіхи з нею. А вона й для самого Юпітера ласий шматочок.

Кассіо О, вельми приваблива синьйора!

Яго І, ручуся вам, повна вогню.

Кассіо Так, правда, вона таке свіже й тендітне створіння.

Яго Які в неї очі! Так і закликають до спокусливих розмов.

Кассіо Так, дуже привабні! І водночас такі скромні.

Яго А коли вона говорить, хіба то не сигнал до кохання?

Кассіо Звичайно, вона — досконалість.

Яго Ну, що ж, хай їй щастить у постелі! Ходімо,

заступнику! В мене є барильце вина, а ось тут, недалечко, кілька кіпрських молодців, які бажали б випити за здоров'я чорного Отелло.

Кассіо Тільки не сьогодні, добрий Яго: голова моя надто слабка для вина, негодящий я пити. Я волів би, щоб чемність вигала якийсь інший спосіб бавити час.

Яго О, та це ж усе наші друзі. Тільки один келих! Я питиму за вас.

Кассіо Я вже випив келих сьогодні, та й то нишком добре його спершу розбавив, а глянь, що він зі мною зробив. Мені прикро, що я такий нестійкий, але не годиться мені піддаватися цій слабості вдруге.

Яго Як же це, чоловіче! Та сьогодні ж ніч веселощів, ніч бенкетування! Ті молодці так цього бажують.

Кассіо Де ж вони?

Яго Тут, за дверима. Будь ласка, запросіть їх сюди.

Кассіо Добре, я запрошу. Хоч і не лежить до цього моя душа.
(*Виходить*)

Яго Як зможу я хоча б один ще келих
До того, що вже випив він, додати,—
Задирливий він стане, злий, як пес
Синьйори молоденької моєї.
А дурень той Родріго, що з любові
Аж вивернувся, як рукавичка, встиг
На честь улюбленої Дездемони
Вже не один піднять глибокий келих
І вихилить до дна; а він на варті!
І трьох кіпрян шляхетних та палких,
Що так завзято честь охороняють
І боронити острів войовничий
Готові кожної хвилини, встиг я
Вже напоїти добре і вином
Їх розігрить. Вони на варті теж.
Тепер мені лишилось так зробити,
Щоб Кассіо у зграї тих п'яниць
Чимсь острів цей зневажив. Мушу я
На це його підбити. Ось вони!
Якщо здійснити задум пощастить —
З погожим вітром човен мій помчить!

Повертається Кассіо з Монтано й дворянами; слуги несуть вино.

Кассіо Присягаюся небом, вони вже напоїли мене, я стільки випив...

Монтано Пусте! Зовсім маленький келишок, не більше пінти, слово честі справжнього солдата!

Яго Вина сюди, гей!
(*Співає*)
Хай келих — цок-цок! Нехай він дзвенить!
Хай келих — цок-цок-цок — дзвенить!
Солдат — чоловік,
Нам жити — не вік,
Тож дайте солдатіві пити!

Вина сюди, хлопці!

Кассіо Присягаюся небом, чудова пісня!

Яго Я навчився її в Англії. Отам люди вміють пити й гуляти! Чи датчанин, чи німець, чи товстопузий голландець — та пийте ж, гей! — ніщо проти англійця.

Кассіо Чи то ж ваш англієць і справді такий мастак випити?

Яго Ого! Англієць іще зовсім не п'яний, як уже датчанин з ніг валиться під стіл, наче мертвий. Йому за іграшки перепити німця, — і не впріє. А голландця доведе до блювоти, перше ніж устигнуть налити другий глечик.

Кассіо За здоров'я нашого генерала!

Монтано І я п'ю за нього, заступнику; і не відстаю від вас!

Яго О люба Англіє!
(*Співає*)
Король Стефан, як владував,
Собі штани за крону справив,
Але шість пенсів недодав
Та ще й кравця за це ославив.
Він був король, вельможний пан,
А ти, бач, невелика птиця...
Ти зносиш і старий каптан,
А край пихою розориться!

Ще вина сюди, гей!

Кассіо О! Ця пісня ще краща за ту!

Яго Хочете послухати її ще раз?

Кассіо Ні, бо я вважаю, що той не гідний свого становища, хто таке робить. Гаразд... Усі ми під богом ходимо; і є душі, які спасуться, і є душі, які не спасуться.

Яго То правда, добрий заступнику.

Кассіо Щодо мене, то, не бажаючи образити ні генерала, ані якоїсь іншої вельможної особи, я сподіваюся спастись.

Яго І я теж, заступнику.

Кассіо Так, але, з вашого дозволу, не поперед мене; попереду має врятуватися душа заступника, а вже потім душа хорунжого. Та годі про це; вернімося до наших справ... Господи, прости нам гріхи наші! Синьйори, час братися до діла! Ви не думайте, синьйори, що я п'яний: оце мій хорунжий, оце моя права рука, а оце моя ліва рука... Я зовсім не п'яний; я можу досить добре стояти на ногах і досить добре розмовляти...

Всі Надзвичайно добре!

Кассіо Гаразд! Отже, зовсім добре! Отже, ви не повинні думати, що я п'яний!
(*Виходить*)

Монтано На плац, синьйори! Ходімо, вже час ставити варту.

Яго Ви бачили того, хто перший вийшов?
Який солдат добрячий! Міг би він
Із Цезарем командувати разом,
Коли б не заважав йому цей гандж...
Бо доблесті його ця слабкість рівна,
Як рівні день і ніч в час рівнодення,
Йї цілком урівноважує її.
Мені так шкода Кассіо! Боюсь,
Щоб він колись, ось у таку хвилину,
Не обернув довір'я, що на нього
Отелло покладає, у нещастя
Для острова цього.

Монтано Такий він часто?

Яго Щораз це в нього мов пролог до сну.
Не спатиме геть чисто всю добу,
Якщо вино його не вколисає.

Монтано То слід про це сказати генералу.
Можливо, він не поміча того;
Чи, може, то його предобра вдача
Так Кассіо цінує за відвагу
І хиб його не бачить. Чи не так?

Входять Родріго.

Яго

(стиха, до Родріго)

Ну що, Родріго?

Ідїть ви за заступником. Та швидше!

Родріго виходить.

Монтано

То дуже жаль, що благородний мавр
Заступника свого посаду звирив
На чоловіка із таким пороком.
Годилося б, та й чесно це було б,
Про все сказати маврові.

Яго

О ні,—

Хоч цілий Кіпр мені за це віддайте.
Я Кассіо люблю і дав би все,
Щоб від хвороби вигоїть його.
Та тихо! Чуєте? Що там за гамір?

За сценою крики: «Поможіть! Поможіть!»

Повертається Кассіо, женучись за Родріго.

Кассіо

Шахрай! Падлюка!

Монтано

В чім річ, заступнику?

Кассіо

Негідник! Він насмілюється навчати мене моїх
обов'язків! Стривай, негіднику, ось я тебе зажену в пляшку!

Родріго

Мене заженеш?

Кассіо

Ти ще й базикаєш?!

(Б'є Родріго)

Монтано

(стримує його)

Облиште, добрий командире! Прошу вас, синьйоре,
стримайте вашу руку!

Кассіо

Пустіть мене, синьйоре, а то дістанете по зубах!
Чуєте?

Монтано

Помалу, помалу! Ви п'яні.

Кассіо

П'яний?

Б'ються.

Яго

(стиха, до Родріго)

Геть звідси, геть! Кричіть на гвалт, мерщій!

Родріго вибігає.

Заступнику, спиніться ж! Ну ж бо, тихо!
Синьйори, заспокойтесь! Поможіть!

Кассіо Простіть мені... Не можу говорити...

Отелло Монтано благородний, ви пристойно
Поводилися завжди, і про вас
Загальна думка склалась, що людина
Ви молода, та стримана й поважна;
В людей розумних ви в значній пошані.
Як сталося, що ви заплямували
Свою хорошу славу так зненацька
І поміняли на ганебну назву
Нічного крикуна? Відповідайте!

Монтано Отелло благородний, тяжко я
Поранений. Хай Яго, офіцер ваш,
Пояснить вам усе, а я не можу...
Несиля говорити... Все, що знаю,
Він розповість. А я ні в чім не винен,
Якщо життя любити — це не вада
І боронить себе не гріх, коли
На нас завзято й люто нападають.

Отелло Клянуся небом, зараз кров моя
Кипить в мені і застилає розум!
Я відчуваю, як мою свідомість
Затьмарює скажена лють і хоче
Вести мене шалено за собою...
Як ворухнусь чи руку підведу —
Враз упаде найкращий з вас, мій гнів
На смерть його скарає. Ну, то як
Оця безглузда сварка почалась,
І хто почав її? Хоч братом був би
Той заводій, — від нього я відмовлюсь!
Як? В місті, що налякане війною,
Де людність ще від страху вся тремтить, —
Заводите між себе дику чвару,
Приватну, особисту?! Уночі!
Ще й стоячи на варті! Жах! Ну, Яго,
Кажі: хто це почав?

Монтано Коли ти з дружби
Чи з остраху службового втаїш
Хоч щось — або до правди додаси, —
Ти не солдат.

Яго Не ображай мене;
Хай швидше вирвуть мій язик, аніж
На Кассіо він намовляти стане!

Та знаю я, в устах моїх вся правда
Нічим йому пошкодити не може.
Було це так. З Монтано тут сидів я
І розмовляв. Коли це раптом — гамір!
Вбігає чоловік, кричить «рятуйте»,
За ним женеться Кассіо з мечем.
Оголеним. Оцей синьйор почав
Його спиняти, я ж погнався за другим,
Щоб лементу у місті він не зняв
(А так воно і вийшло). Я не встиг —
Швидкий той був на ноги; я вернувся.
Тим більш, що тут уже бряжчала зброя
І розлягалися такі прокльони,
Яких від Кассіо не чув я досі.
А ледве повернувшись, я побачив:
Зчепилися вони і б'ються так,
Як бачили самі ви.
Оце й усе, що я сказати можу.
Та люди — завжди люди: рівновагу
Згубити можуть і найкращі з них.
Хоч Кассіо ледь зачепив Монтано, —
Ми й друга можемо зопалу ударить, —
Проте я певен, що від втікача
Зазнав такої Кассіо образи,
Що стерпіти її не зміг.

Отелло

Я знаю,

Що ти з любові й чесності цю справу
Для Кассіо зм'якшити хочеш, Яго.
Тебе люблю я, Кассіо, проте
Заступником моїм ти більш не будеш!

Входить Дездемона з почтом.

Збудили ви й мою кохану, гляньте!
(До Кассіо)
Наукою для інших станеш.

Дездемона

Любий,

Що сталося тут?

Отелло

Усе гаразд, кохана;

Иди спокійно спати.
(До Монтано)

Буду сам

Хірургом вашим я, синьйоре мій.
Допоможіть йому.

Монтано виводять.

Ти, Яго, місто зараз обійди
І заспокой усіх, кого злякала
Огідна чвара ця... Ходім, голубко!
Оце солдатський жереб наш такий —
Від снів солодких кидатись у бій!

Виходять усі, крім Яго й Кассіо.

Яго Що з вами? Вас поранено, заступнику?

Кассіо Так, і ніяка хірургія мені не допоможе.

Яго Та що ви? Боже борони!

Кассіо Добре ім'я, добре ім'я, моє добре ім'я! Ох, я втратив своє добре ім'я! Я втратив безсмертну частину самого себе, синьйоре, а залишилася в мені тільки одна тварина! Моє добре ім'я, Яго, моє добре ім'я!

Яго А я, слово честі, думав, що вас поранено; від цього більше шкоди, ніж від утрати доброго імені. Добре ім'я — то пусте й фальшиве надбання; часто його здобувають без ніяких заслуг і втрачають без жодних причин. Ви зовсім не втратили доброго імені, якщо ви не запевните себе самі в тому, що ви його втратили. Годі побиватися, друже! Є ще багато засобів повернути собі ласку генерала: адже він звільнив вас допіру під впливом гніву; вас покарано більше для порядку, щоб не падала дисципліна, а зовсім не з холодної злості, — точнісінько так, як б'ють часом свого безневинного собаку, щоб налякати грізного лева. Вбгайте його знов, і він — ваш.

Кассіо Я швидше благатиму, щоб він зневажав мене, ніж потерплю, щоб у такого доброго начальника був такий легковажний, п'яний і безсоромний заступник. Напитися?.. І базікати, як та папуга? І заводити бійки та сварки? Вихвалятися? Блудити словами? Присягатися? І пишномовно просторікувати зі своєю власною тінню! О ти, незримий духу вина, якщо ти не маєш іще імені, дозволь нам назвати тебе дияволом!

Яго За ким це ви гналися з мечем? Що він вам зробив?

Кассіо Я не знаю.

Яго Не може бути.

Кассіо Я пригадую дуже багато, але нічого не пам'ятаю виразно; згадую, що була якась сварка, та не знаю її причини. О, навіщо люди впускають у свої уста ворога, який краде в них мозок? Звідки в нас ця здатність веселошамми, бенкетуванням, насолодами та оплесками обертати себе на тварюк?

Яго Та ви ж зараз цілком при собі; і як це ви отямилися так швидко?

Кассіо Диявол пияцтва ласкаво поступився місцем дияволів люті; одна вада потягла за собою другу, щоб я зневажив себе до кінця.

Яго Облиште, ви надто суворий мораліст! Звичайно, беручи до уваги час, місце й становище цієї країни, я щиро бажав би, щоб цього не трапилось; але що сталося — те сталося, і треба все направити вам на користь.

Кассіо Я проситиму його, щоб він повернув мені мою посаду, а він відповість мені, що я п'яниця! Коли б навіть у мене було стільки ротів, як у гідри, — така відповідь затулила б їх усі відразу. Бути цілком розважною людиною, тоді обернутися в безумця і, нарешті, стати тварюкою! О диво дивне! Кожен зайвий келих — прокляття, а те, що міститься в ньому, — диявол!

Яго Годі, годі! Хороше вино — то хороший, близький друг, якщо з ним поводитись як слід; не лайте його більше. І ще, добрий мій командире, я вірю, що ви вірите, що я люблю вас.

Кассіо Я це довів, синьйоре. Я напився!

Яго Ви, друже, як і будь-хто, можете іноді напиться. Я навчу вас, що вам слід робити. Дружина нашого генерала нині сама генерал. Кажу це тому, що він усього себе віддав їй і присвятив себе цілком захопленню, спогляданню й розгляданню її чарівної особи. Признайтесь їй щиро в усьому. Докучайте їй проханьями. Вона допоможе вам повернути собі посаду. Вона така щира, добра, мила й ласкава жінка, що вважатиме за гріх не зробити ще більше від того, чого в неї просять. Ублагайте її заново зв'язати розірваний зв'язок між вами та її чоловіком — і я ладен поставити всі мої статки проти найнікчемнішої дрібниці, що цей розрив у вашій приязні зростеться ще міцніше, ніж було досі.

Кассіо Ви даєте мені хорошу пораду.

Яго Ця порада йде від щирої до вас любові й чесною приязні, запевняю вас.

Кассіо Я вірю цьому і завтра вранці благатиму добродішному Дездемону замовити за мене добре слово. Я зневірюсь у щасті моєму, якщо й тут воно мене зрадить.

Яго Так, слушно. На добраніч, командире. Я мушу йти на варту.

Кассіо На добраніч, чесний Яго!
(*Виходить*)

Яго Хто б міг сказати тепер, що я негідник,
Коли даю пораду ширу й чесну?
Це ж найпевніший шлях, щоб ласку мавра
До себе повернути, бо найлегше
Схилить на добре діло Дездемону,
Яку природа щедрою створила,
Бо ж і сама вся щедра; легко їй
Переконати мавра; він для неї
Ладен зректися навіть і хрещення,
Всіх знаків і всіх символів спасіння.
Вона так полонила серце мавра,
Що все зв'язати й розв'язати може,
Й щоразу, тільки-но спаде на думку,
Вона крутити може ним як схоче,
І богом стать над слабкістю його,
Й зробити все, чого лиш забажає.
Хіба ж я лиходій, коли пораду
Дам Кассіо — мов на добро йому?
О духи пекла всі! Коли чорти
Щонайчорнішу справу затівають —
В небеснім, світлім образі спочатку
З'являється вона. Так я тепер:
В той час, коли отой мій чесний дурень
Попросить допомоги в Дездемони,
Вона ж почне про те благать Отелло, —
Я краплями вливатиму отруту
У вухо мавру: нашепчу йому,
Що Кассіо потрібен їй для блуду.
І чим сильніш вона просити стане
За Кассіо, тим буде менш довіри
До неї в мавра. Так зроблю я дьоготь
З чесноти; з добрості сплету тенета
І всіх облутаю.

Входять Родріго.

Ну що, Родріго?

Родріго А те, що в цьому полюванні я наче той собака,
якому не дають полювати, а тільки все на прив'язі держать. Мої
гроші майже всі розійшлися. Сьогодні вночі мені добре полатали
боки. Якщо так піде далі, то я придбаю тільки досвід за всі мої
труди і повернуся до Венеції, трохи набравшись розуму, але зовсім
без грошей.

Яго Як прикро це, коли нема терпіння!
Чи ж можна рану вигоїти вмить?

В нас діє розум наш, а не чаклунство,—
Ти знаєш сам; а розум наш чекає,
Коли настане слухний час. Хіба
Це все не йде на добре? Що ж! Тебе
Ударив Кассіо, а ти за це
Його з посади скинув за дрібничку.
Усе росте і визріває на сонці,
Та перший цвіт дає і перший плід.
Ще трохи почекай! Клянись хрестом! —
Вже почало світати. Справи й втіхи
Скорочують нам час. Іди додому,
Туди, де квартируєш; геть, кажу!
Довідаєшся скоро про новини.
Ну, то іди ж!

Родріго виходить.

Попереду два діла.
Емілія за Кассіо хай просить
Дружину мавра,— я її намовлю.
А я тим часом
Кудись відкликну мавра і, як буде
Сам Кассіо благати Дездемону,—
Вернуся з ним, щоб разом їх застукав.
Це найпевніший шлях. Мерщій за діло!
Покіль гаряче — куй залізо сміло!
(*Виходить*)

ДІЯ ТРЕТЯ

СЦЕНА 1

Кіпр. Перед замком.

Входять Кассіо та кілька музикантів.

Кассіо Синьйори, грайте тут. Я заплачу
За труд ваш. Щось коротке... Генералу
Проголосіть ви на добридень туш!

Музика.

Входить блазень.

Блазень Гей, маестро, чи не побували часом ваші інструменти в Неаполі, що вони так гугнявлять?

1-й музикант Як, синьйоре, як?

Блазень Адже ж це духові інструменти, вибачте на слові?

1-й музикант Звичайно, духові, синьйоре.

Блазень О, виходить, це ті, що під хвостом?

1-й музикант Як то під хвостом?

Блазень Точнісінько так, як багато відомих мені духових інструментів. Проте ось вам гроші, маестро. Генералові так сподобалася ваша музика, що він просить вас зробити ласку і припинити цей гармидер.

1-й музикант Гаразд, синьйоре, ми більш не будемо.

Блазень Якщо ви маєте таку музику, якої можна не чути, то починайте її знову, а отакої, як то кажуть, надто чутної музики не полюбає наш генерал.

1-й музикант Такої музики ми не маємо, синьйоре.

Блазень Тоді ховайте ваші дудки в торби і забирайтеся! Зникайте в повітрі, щоб і духу вашого тут не було! Забирайтеся геть!

Музиканти виходять.

Кассіо Ось послухай, мій любий друже!

Блазень Ні, я не слухатиму вашого любого друга, я послухаю вас.

Кассіо Будь ласка, кинь гратися словами. Ось маєш золотого! Якщо та дама, що її приставлено до генералової дружини, вже встала, то перекажи їй, що є тут такий Кассіо і він просить її приділити йому кілька хвилин для короткої розмови. Ти можеш це зробити?

Блазень Вона вже встала, синьйоре, і якщо вона схоче, то я її сюди приставлю.

Кассіо Іди ж, мій друже.

Блазень виходить.

Входить Яго.

О, як вчасно, Яго!

Яго А ви ще й досі не лягали?

Кассіо

Ні.

Адже ж на світ вже почало займатись,
Як розійшлись ми... Щойно я послав
По вашу жінку, Яго,— попрошу,
Щоб допомгла мені до Дездемони
Достойної добитись.

Яго

Зараз я

Пришлю її до вас, а сам подбаю,
Як віддалити мавра, щоб вільніше
Ви розмовляли.
(*Виходить*)

Кассіо

Сердечне вам спасибі! Ще ніколи
Такого не стрічав я флорентійця
Ласкавого і чесного, як він.

Входить Емілія.

Емілія

Добрідень вам, заступнику предобрий!
Шкодную я, що маєте ви прикрість.
Проте все буде добре! Генерал
З дружиною розмову мав про вас;
Вона за вас так гаряче просила,
А мавр їй відповів, що той, кого
Ви ранили, синьйоре, має тут,
На Кіпрі, добру славу та рідню
Могутню, і тому не міг інакше
Вчинити він; одначе він вас любить,—
А це найкраща запорука в тому,
Що візьме знову вас до себе сам.
Просить його про це не треба зовсім.

Кассіо

Нехай і так; але благаю вас,
Якщо можливо буде це й пристойно,
Влаштуйте так, щоб я порозмовляв
Хвилинку з Дездемоною віч-на-віч.

Емілія

Тоді зайдіть сюди, будь ласка,— я
Влаштую так, що встигнете сказати
Ви вільно все, що є у вас на серці.

Кассіо

Я дуже буду вдячний вам, синьйоро!
Виходять.

СЦЕНА 2

Кімната в замку.

Входять Отелло, Яго й дворяни.

Отелло Ось! Капітанові листи віддай
І попроси його від мене, Яго,
Сенатові мою пошану скласти.
А я піду оглянути фортецю.
Мене ти знайдеш там.

Яго Гаразд, іду!
Я все зроблю, мій добрий генерале.

Отелло А ви, синьйори, підете зі мною
Нові укріплення оглянуть?

Дворяни Ми
Готові йти за вами, генерале.

Виходять.

СЦЕНА 3

Перед замком.

Входять Дездемона, Кассіо та Емілія.

Дездемона Вір, добрий Кассіо, я докладу
Всіх сил, щоб тільки допомгти тобі.

Емілія Синьйоро добра, допомжіть йому;
Мій чоловік так журиться тим лихом,
Немов своїм.

Дездемона Він має щире серце! Будьте певні,
Я дуже хочу, Кассіо, щоб дружбу
Мій чоловік із вами відновив,
Як це було раніш.

Кассіо Синьйоро мила,
Що б Кассіо Мікеле не спіткало —
Довіку ваш він відданий слуга!

Дездемона О, дякую, синьйоре! Чоловіка
Ви любите і знаєте давно;
Холодний він до вас лиш доти буде,
Допоки так політика велить.

Кассіо Але політика тривати може

Занадто довго, милостива пані;
Або себе підтримувать почне
Якимсь пустим і водянистим кормом,
Або, нарешті, розростеться так,
Що, як мене не буде й прийде інший,
Забуде генерал і вірну службу,
І всю любов мою.

Дездемона

Цього не буде!

Емілія посвідчить — я ручуся,
Що ти дістанеш знов твою посаду;
Якщо даю комусь я дружне слово,
То я додержую його до краю.
Я чоловікові не дам спокою,
З терпіння виведу його, за тебе
Благаючи безперестану; ліжко
Я оберну на школу, а обід —
На сповідальню; що б він не робив,
Прохання Кассіо вплету я скрізь.
Тож веселіш! Заступниця твоя
Раніш помре, ніж справу цю покине!
В глибині з'являються *Отелло та Яго*.

Емілія

Синьйоро, ось іде господар.

Кассіо

Я попрощаюся, синьйоро.

Дездемона

Ні, лишись
І слухай, що я буду говорити.

Кассіо

Синьйоро, не сьогодні; можу я
Собі пошкодити, бо неспокійний.

Дездемона

То йдіть собі.

Кассіо виходить.

Яго

Ат! Це мені не до вподоби!

Отелло

Що?

Яго

Нічого, генерале, та... не знаю.

Отелло

То Кассіо пішов там від дружини?

Яго

Ні, генерале... Кассіо? Не вірю,
Щоб він тікав, немов який злочинець,
Побачивши, що ви йдете.

Отелло

Проте,

Здається, наче я не помилився.

Дездемона

То як, мій пане?

Я розмовляла з прохачем одним;
Людину ту вразив ваш гнів до краю...

Отелло Кого ви маєте на думці?
Дездемона Це Кассіо, заступник ваш. Мій пане,
Як маю силу зворушити вас,—
Простіть йому і помиріться з ним!
Як він не любить вас і согрішив
Підступно, гидко, а не випадково,—
То я не розуміюсь на порядних,
На чесних людях. О, прошу я вас,
Верніть його на службу.

Отелло Це був він?
Дездемона Так, він — такий смутний,
Що залишив мені частину горя;
Страждаю я з ним разом. Любий мій,
Верніть його на службу!

Отелло Не зараз, Дездемоно люба. Згодом.
Дездемона А скоро ж?

Отелло Якнайшвидше, задля вас.
Дездемона То, може, ще сьогодні до вечері?

Отелло Ні, не сьогодні.

Дездемона Завтра за обідом?

Отелло Я не обідатиму вдома завтра —
В фортеці зустрічаю капітанів.

Дездемона То завтра ввечері; в вівторок рано;
В вівторок вдень, увечері чи вранці
У середу... Прошу вас, ви самі
Призначте час, але не більш як три дні
Його ви мучте — кається він гірко.
До того вся його провина й справді
Лише словесної догани варту —
Така вона дрібненька (хоч і кажуть,
Що в час війни для прикладу карають
Найкращих навіть). То скажіть мені,
Коли йому прийти, Отелло любий?
Не знаю я, чи є таке на світі,
Чого б для вас я не зробила зразу!
Мікеле Кассіо, що сватав нас!
Той самий, що так палко захищав вас,
Коли казала я про вас недобре,—

Тепер вернуть його мені так важко!
Повірте, що зробила б я ще більше...

Отелло Прошу, облиште; хай приходить він,
Коли захоче, не відмовлю я
Ні в чому вам.

Дездемона Чи ж це така вже милість?

Це все одно, коли б я попросила,
Щоб ви свої наділи рукавички,
Чи з'їли щось поживне, чи тепліше
Вдяглися, чи зробили інше щось,
Корисне вам самим. О ні! Якби
На випробу взяла кохання ваше,
Важливішу, багато тяжчу справу
Я вибрала б для цього, і таку,
Що виконать її навряд чи й можна.

Отелло Тобі ні в чому не відмовлю я.
Ну, а тепер і ти, прошу тебе,
Мое прохання виконай: лиши
Мене самого на якусь хвилину.

Дездемона Чи можу вам відмовити? Ні, ні!
Бувайте, мій володарю!

Отелло Бувай же,
О Дездемоно любя! Швидко я
До тебе повернусь!

Дездемона Ходім, ходім,
Еміліє... Роби, що забажаєш,—
Я слухаюсь.
(*Виходить з Емілією*)

Отелло Негіднице розкішна!
Коли любов моя не вся в тобі —
Нехай душа моя тоді загине!
Якщо ж любить тебе я перестану —
Тоді повернеться той давній хаос.

Яго Шляхетний генерале...

Отелло Що там, Яго?

Яго В той час, як сватались ви до синьйори,
Чи знав тоді про вашу ніжну пристрасть
Мікеле Кассіо?

Отелло З початку й до кінця. А що? До чого
Питання це?

Яго Пусте! Лише хотів
 Я з'ясувати дещо.

Отелло Що ж бо саме?

Яго Не думав я, що він її вже знав...

Отелло О, так,— і посередником він часто
 Між нами був.

Яго Як? Справді?

Отелло Так, справді! Справді! Що тебе дивує?
 Хіба нечесний він?

Яго Він чесний, ваша милість?

Отелло Чесний, так!

Яго Оскільки це мені відомо...

Отелло Що ти на думці маєш?

Яго Я? На думці?

Отелло «На думці»!.. Він повторює за мною,
 Немов приховує якийсь жахіття
 В думках, таке, що страшно й проказати.
 Що в тебе на душі? Я чув, сказав ти,
 Як Кассіо виходив щойно звідси,—
 Тобі не до вподоби це... Що саме?
 Коли ж сказав я, що весь час він був
 Порадником у залищанні, ти
 Аж вигукнув здивовано: «Як? Справді?»
 І брови так похмуро ти насупив,
 Немов хотів якусь зловісну думку
 Сховати в мозкові. Якщо мене
 Ти справді вірно любиш, то відкрий
 Свою таємну думку.

Яго Генерале,
 Ви знаєте, що я люблю вас.

Отелло Знаю;
 І через те,— бо певний я цілком,
 Що вдачу маєш віддану і чесну,
 Що важиш ти слова раніш, ніж дати
 Їм повну волю,— Яго, я тривожусь!
 Мене лякають ці твої слова
 Уривчасті і невиразні. Це
 Звичайні хитрощі в падлюк нечесних;
 Слова ж такі в устах людей порядних —

Прихований то натяк, що із серця
На денне світло рветься що є сили,
Бо стерпіти не може він мовчання.

Яго Про Кассіо заприсягнувся б я,—
Мені здається, він людина чесна.

Отелло Я думаю так само.

Яго Певне ж, люди
Повинні бути, чим вони здаються,
А не здаватись тим, чим бути не можуть.

Отелло Це правда. Тим повинні бути люди,
Чим нам вони здаються.

Яго Тож я вірю,
Мікеле Кассіо — людина чесна.

Отелло Ні, криється в твоїх словах щось більше;
Прощу тебе, розкрий свої думки,
Найгіршу із думок своїх мені
Перекажи найгіршими словами.

Яго Мій добрий генерале, я, пробачте,
Хоч і повинен вам служити вірно,
Проте мені здається, вільний в тому,
У чому вільні навіть і раби.
Мої думки розкрити? Що, коли
Думки оті гидкі, облудні? Де
Палац отой, що в нього не змогла б
Залізти підлість? Де ті груди чисті,
В яких би із правдивим міркуванням
Брудні підозри поруч не сиділи
І не творили б разом суд?

Отелло Ти, Яго, в змові проти друга, мабуть,
Якщо його ображеним вважаєш,
А слух його ти робиш чужоземцем,
Ховаючи свої думки від нього.

Яго Благаю вас, хоч, може, й помиляюсь
У здогадах моїх — та признаюсь,
Що маю хибу гріх вбачати скрізь
І злу плекать підозру там, де зла
І не було ніколи. Ось чому,
Благаю вас, уваги не звертайте
На ці недосконалі міркування;
І здогади мої, хисткі й непевні,
Нехай вас не бентежать. О, ніщо...

Ні спокій ваш, ні власний ваш добробут,
Ні досвід мій, ні честь моя, ні мудрість —
Ніщо мені не дозволяє вам
Думки мої розкрити!

Отелло

Що ти кажеш?

Яго Для жінки й чоловіка — честь, їх добре
Ім'я — то найцінніший скарб душі.
Хто вкрав мій гаманець — украв дрібницю;
Він мій був, став — його, а був до цього
Уже рабом у тисячі людей.
Та хто у мене добру славу вкраде,
Украде те, чим сам не збагатиться,
У мене ж відбирає все.

Отелло

Клянусь! Я хочу знати твої думки.

Яго

О ні! Не знати вам, коли б ви навіть
Мое в своїх руках тримали серце;
Тим більше — поки тут воно, у грудях.

Отелло

Ха!

Яго

Стережіться ревнощів, мій пане!
То гад страшний з зеленими очима,
Який глузує з власної поживи!
Блаженні ті чоловіки рогаті,
Які, упевнившись у прикрій долі,
Кохати зрадницю перестають.
А скільки терпить мук пекельних той,
Хто любить, і підозрює, й не вірить,
Хто сумнівається й кохає палко!

Отелло

О лихо!

Яго

Бідак вдоволений — то багатий,
І бідний, як зима, отой багатий,
Що повсякчас боїться в злидні впасти.
О небо! Захисти увесь мій рід
Від ревнощів!

Отелло

Стривай! До чого це?

Чи думаєш, що ревнощами жити
Захочу я й мінятимусь, як місяць
Із кожним сумнівом новим? О ні!
Зазнавши сумніву, його відразу
Я розв'язу. Назви мене козлом,
Як душу я свою віддам твоїм
Нікчемним і порожнім підозрінням.

Ревнивцем не зроблюсь, хоч би й сказали,
Що жінка в мене гарна, їсть усмак,
Легка в розмові й любить товариство,
Співає, грає і танцює гарно;
Де є чеснота — нахили такі
Чесноту тільки прикрашають. Хай
І невеликі я заслуги маю,
Та не боюсь і в ній не сумніваюсь,
Бо має очі й вибрала мене.
Ні, Яго: мушу я раніш побачить;
Побачу я — тоді візьму під сумнів;
А сумнів довести мені ще треба;
А вже коли я маю справжній доказ,
Тоді кохання вирву я з душі,
А з ним і ревності відразу знищу!

Яго Я радий, що тепер нагоду маю
Вам виявить любов мою й пошану
Із щирим серцем; і скажу вам те,
Що я сказати повинен вам, дарма що
Я певних доказів іще не маю.
Слідкуйте за дружиною, синьйоре;
За нею й Кассіо уважно стежте —
Без ревнощів, але й не вірте в чесність;
На оці майте їх обох, бо я...
Я не хотів би, щоб така людина,
Шляхетна й щира, та зазнала кривди
Лиш через власну добрість; тож пильнуйте!
Я знаю звичай нашої країни:
Венеціанки богу появляють
Таке, що й чоловіку не покажуть...
Сумління їх не стриму навчає,
А як нечестя скоєне таїти.

Отелло Ти так гадаєш?

Яго Адже вона вже одурила батька,
Коли пішла за вас; і не лякав
Ваш вид її — подобавсь їй насправді.

Отелло Так, це було...

Яго Ось бачите самі!
Така ще молода і так лукаво
Уміла прикидатися вона.
І очі батькові мов засліпила,
Свій замір затаївши так, що той
Все пояснив чаклунством... А проте,

Зайшов я задалеко... О, простіть!
Простіть мені, що надто вас люблю!..

Отелло Повік тобі я дякувати буду.

Яго Я бачу — це вас трохи стурбувало.

Отелло О ні! Нітрохи!

Яго Я боюсь, що так.
Ви розумієте, я сподіваюсь,
Що відданість примусила мене
Так говорити. Ні, я бачу, ви
Схвилювані насправді. О, благаю,
Не надавайте ви моїм словам
Ні значення великого, ні сили,—
Це все лише підозри.

Отелло Ні, ні!

Яго Якщо це станеться, синьйоре,—
Мої слова спричиняться до лиха,
До наслідків небажаних, що їх
Не мав на думці я. Адже, повірте,
Мікеле Кассіо — мій друг достойний.
Я бачу, ви хвилюєтесь, синьйоре.

Отелло Ні, ні, не дуже! Певен я, проте,
Що чесна і невинна Дездемона.

Яго Пошли їй боже довгий чесний вік!
А вам вік довгий — вірити в ту чесність!

Отелло А що, як зрадила себе природа...

Яго У тому й суть! Насмілюся сказати...
Вона ж все відмовлялася від шлюбу
Із женихами із її країни,
Від рівних їй, достойних, білошкірих,—
В природі ж скрізь гармонія існує...
Розбещеною думкою тут пахне,
Чи збоченим смаком, а чи бажанням
Протиприродним... Тьху! Але пробачте...
Я взагалі кажу, а не про неї;
Проте боюсь,— як розум гору візьме
Над почуттям її, то щоб вона
Не прирівняла вас до земляків —
І не пожалкувала.

Отелло Ну, прощай!
Прощай! Коли помітиш щось — скажи;

Нехай твоя дружина стежить, Яго.
Ну, а тепер — облиш мене.

Яго

(йдуци)

Прощайте.

Отелло

Навіщо з нею одружився я?
Мій чесний Яго знає, бачить більше,
Багато більш, ніж він мені сказав.

Яго

(повертаючись)

Насмілюся благати вашу честь —
Не вдумуйтеся заглибоко в цю справу;
Хай діє час; а Кассіо хоч варто
Вернуть назад (він добрий офіцер),
Проте не вадило б і почекати;
Тим часом можна б вивідати все —
Хто він такий і що на думці має.
А як почне просити вас дружина
Й проситиме за нього невідступно,
То тут не все гаразд. Ну, а тим часом
Мене вважайте надто підозрілим
(Боюсь, що й справді я такий), але
Її вважайте чистою, благаю!

Отелло

Себе тримаю я в руках, не бійся.

Яго

Мое вам шанування ще раз.
(Виходить)

Отелло

Який він кришталево чистий, чесний
І як уміє розумом глибоким
У людських душах розбиратись — він
Причини їх поведження пізнав.
Моя сокілко, як побачу я,
Що ти здичавіла, — порву я пута!
Хоч пута ті із струн моїх сердечних —
Я розірву їх і пушу тебе...
Лети за вітром і ширяй на волі!
Це, може, через те, що чорний я,
Що солодко не вмію говорити,
Як ті придворні франти; може бути,
І через те, що я почав поволі
Спускатися в долину літ похилих...
Ну що ж!.. Нема дружини!.. Все обман!
Тепер моя утіха — це ненависть!
Ах! Ось воно яке, прокляття шлюбу:
Істоти ніжні ми звемо своїми,

Але бажання їхні нам чужі!
О, я волів би жабою вродитись
І в підземеллі вогкім животіти,
Ніж з того, що кохаю я, комусь
Віддати хоч малесеньку частину!
Але така вже кара душ високих —
Вони не мають прав простого серця,
Іх доля неминуча, як і смерть:
Ще від колиски нам судилось лихо...
Рогате лихо... Дездемона йде!

Входять Дездемона й Емілія.

Якщо вона невірна — о, тоді
З самого себе насміялось небо!
Ні, я цьому не вірю!

Дездемона Мій Отелло!

Обід ваш і шляхетні остров'яни,
Яких ви запросили, вас чекають.

Отелло Так, винен я.

Дездемона Чому так тихо голос ваш звучить?
Ви хворі?

Отелло Так. Болить отут чоло.

Дездемона Від ночі то безсонної напевно.
Це все мине. Дозвольте, любий, я
Чоло перев'яжу вам; за годину
Ви будете здорові.

Отелло Ні, облиште!

Ця хустка замала...
(Відштовхує від себе хустку, та падає додола)
Мине і так.

Облиште це. Ходім зі мною разом.

Дездемона Як прикро це, що ви ослабли, друже.

Отелло й Дездемона виходять.

Емілія Як рада я, що хустку цю знайшла;
Це ж перший подарунок їй від мавра.
Химерний муж мій сто разів просив,
Щоб я цю хустку вкрала... А синьйора
Так любить, береже хустину, — мавр
Вік берегти просив той знак любові, —
З собою завжди носить, і цілує,
І розмовляє з нею. Я зніму

Оцей узор та й вишию, і Яго
Її віддам.
Що з нею зробить він — те небо знає.
Я тільки примху мужа вдовольняю.
Входить Яго.

Яго Ну як? Ви що тут робите самі?

Емілія Не гримайте; я маю щось для вас.

Яго Для мене щось? Ну, то звичайна річ...

Емілія Яка ж?

Яго Та річ — безглузда жінка.

Емілія О!

Це все? А що мені тепер дасте
За хустку цю чудову?

Яго Хустку? Як?

Емілія Так, хустку!
Дарунок перший мавра Дездемоні...
За хустку цю, що ви просили часто,
Щоб я її для вас украла?

Яго Ви

Її украли в неї?

Емілія Не зовсім так. Вона необережно
Її впустила щойно тут, а я
Побачила і підбрала. Гляньте!

Яго Розумнице! Сюди її давайте!

Емілія Та нащо вам вона, що так мене
Просили ви її украсти?

Яго Вам

Нема до того діла!
(Вихоплює у неї хустку)

Емілія Як не дуже

Вона потрібна вам — верніть її.
Моя синьйора бідна втратить розум,
Коли помітить, що її немає!

Яго А ви мовчіть! Вона мені потрібна.
Ідіть собі.

Емілія виходить.

Впущу цю хустку в Кассію господі;
Він знайде там її. Такі дрібниці,—

Хоч і легкі вони, як те повітря,—
Для ревнощів багато важать... Так!
Це може вплинути на справу... Вже
Моя отрута діє на Отелло;
А для такої вдачі підозріння,
Непевні здогади — також отрута,
Спочатку непомітна і на смак
Ледь чутна, та коли у кров потрапить —
Палитиме, неначе поклад сірки.
Я так і знав... Ось він іде сюди!
Ні мак, ні мандрагора, ані всі
На світі зілля більше не повернуть
Тобі солодкого спокою-сну,
Що ним ти вчора спав!

Повертається Отелло.

Отелло Мені! Невірна!

Яго Ну, генерале, Годі вже про це!

Отелло Геть! Геть! Мене ти кинув на тортури!
Клянусь, великої зазнати зради
Багато легше, аніж знати трюхи!

Яго Як, генерале?

Отелло Так. Не мав я діла
До крадених годин її розпусти!
Не бачив їх, не думав, і вони
Не мучили мене; спокійно спав;
Веселий, вільний був до цього часу;
І Кассіо цілунків на устах
У неї ще ні разу не знаходив...
Отак і пограбований не може
Вважати пограбованим себе,
Аж поки він цього не усвідомить!

Яго Мені те прикро чути.

Отелло Ох, я б щасливий був, якби весь табір,
Якби з солдатів кожен володів
Її солодким тілом, тільки я...
О, тільки б я про те не знав! Тепер
Прощай навек, сердечний мій спокою!
Прощай, утіхо! Розуме, прощай!
Прощайте, плюмажі, війська, бої,
Де честолюбство переходить в доблесть!
Прощай, мій коню, що іржеш до мене!
І клич сурми, і гуркіт барабана!

І флейти гострий свист, і стяг величний!
Вся слава, почесі, і велич вся,
І мужність, і тривоги славних січ!
І ви, гармати із захриплим горлом,
З якого виліта смертельний грім,
Як грізний грім безсмертного Зевеса,—
Прощай усе, для чого жив Отелло!

Яго Чи це ж можливо, генерале?

Отелло Падлюко, доведи мені, що шльондра —
Моя любов! Ти певний доказ дай!
(Хапає його за горло)
Або, клянуся вічною душею,
Вже краще псом ти був би народився,
Ніж люті, що росте у мене в грудях,
Давати відповідь.

Яго Дійшло до цього?

Отелло Я хочу бачить сам! Або дай доказ,
Щоб жодної петлі там не було,
Де б міг найменший сумнів причепитись,
Або з життям прощайсь!

Яго Мій генерале...

Отелло Коли ж ти наклеп зводиш на невинність
І наклепом мені шматуєш душу,
Тоді навіки перестань молитись;
Зречись свого сумління; нагромаджуй
Страшне злочинство на страшне злочинство;
Хай через тебе й небо зарідає,
Хай вражена земля тремтить від жаху,—
Бо більшого не зможеш ти додати,
Щоб засудить себе на вічні муки!

Яго О, змилуйтесь! Рятуй мене, о небо!
Людина ви чи ні? Чи є у вас
Душа і розум? Схаменіться! Боже,
Не покидай його! Я більш не можу
Служити вам. О, я нещасний дурень,
Доживсь до того, що мені на карб
Мою вже ставлять чесність! О жахливий,
Нікчемний світ! Дивись, дивись, о світе,
Як небезпечно чесним бути й щирим!
Спасибі за науку вам. Тепер
Вже досить! Дружбу прожену відразу,
Якщо таку породжує образу!

Отелло О ні, стривай! Ти мав би чесним бути.

Яго Волю будь розумним я, бо чесність —
То дурість, генерале, що ніколи
Мети своєї досягти не може.

Отелло Клянуся всім, що тільки є на світі!
Мені здається, що дружина чесна,
І знов здається — зрадила вона;
Мені здається, що сказав ти правду,
І знов здається — неправдивий ти.
Я вимагаю доказів! Ти чуєш?
Ясне ім'я її було пречисте,
Як світлий лик Діани, а тепер
Воно і заплямоване, і чорне,
Як і мое лице. Коли ще є
Ножі, й вогонь, і зашморг, і отрута,
І хлань бездонна — я цього не стерплю!
Не стерплю, ні! Упевнитись я хочу!

Яго Як бачу я, вас ревності вже душать,
І каюсь, що до цього вас довів.
Хотіли б ви упевнитись?

Отелло Хотів би?

Ні, хочу я!

Яго І можете, синьйоре,
Та як же? Як упевнитись, мій пане?
Хотіли б ви тримать над ними свічку
Й заскочить їх на ділі?

Отелло Смерть! Прокляття!

Яго Гадаю, що було б нелегко вельми
Примусити їх це вам показати.
О, сто чортів! Хіба ж вони дозволять,
Щоб очі ще чийсь, крім їхніх власних,
Їх бачили у ліжку! Що ж?.. І як?
Що я скажу? Де докази візьму?
Не зможете побачити цього.
Хай навіть і були б вони обое,
Як кози, безсоромні та гарячі,
Як мавпи, як вовки шалені в тіцці,
І непристойні, як дурні п'яниці.
Але якщо обставин недвозначних
І доказів виразних, що ведуть
До брами істини прямим шляхом,
З вас досить, — я здобуду їх для вас.

Отелло О, дай же неспростовний доказ зради!
Яго Не по мені все це, та вже коли
Зайшов далеко так через любов
До вас та ще свою безглузду чесність,
То я скажу усе вам до кінця.
Лежав я з Кассіо недавно поруч,
Але мені боліли дуже зуби
І спати я не міг.
Є люди, що у них слабка душа,
І через те вони крізь сон бурмочуть
Частьєнько про свої таємні справи;
І Кассіо такий.
От чую я, шепоче він крізь сон:
«О люба Дездемоно! Обережні
Повинні бути ми й кохання наше
Таїти від усіх!» А потім він
Мені так міцно стиснув руку й скрикнув:
«О чарівне створіння!» — і мене
Так палко цілувати він почав,
Немов рвучи з корінням поцілунки,
Що на губах мені росли, а далі
Він ногу на стегно мені поклав;
Зітхав, і цілував, і скрикнув раптом:
«О горе нам! Прокляття лютій долі,
Що маврові призначила тебе!»

Отелло О жах! О жах!
Яго Адже це тільки сон!

Отелло Та викриває їх він і підозри
Їгороджує, хоча це тільки сон.

Яго Підтвердити він може, окрім того,
Ще й інші докази непевні.

Отелло Я...

Я розірву її!

Яго Ні, будьте мудрі.
Адже ми ще не бачили нічого.
Можливо, що вона і чесна. Прошу,
Скажіть мені, чи випадково часом
Вам бачить не доводилося хустки
У вашої дружини, що на ній
Суніці вишито?

Отелло Мій перший дар!
Я їй колись таку подарував.

Яго Цього не знав я. Хусткою такою
(Я певен, що від вашої дружини)
Сьогодні бороду собі втирав
Наш Кассіо.

Отелло Коли це та...

Яго Коли
Це та чи інша, що належить їй,
Однаково — все свідчить проти неї.

Отелло О боже! Чом не сорок тисяч раз
Живе цей раб! Одне життя — ніщо!
Замало одного життя для помсти!
Тепер я бачу: все це правда! Яго,
Дивись сюди: любов мою глибоку
Здуваю з себе; хай летить за вітром!
Нема її...
Ти, помсто чорна, встань з безодні пекла!
Любове, передай свою корону
І в серці трон — ненависті тиранській!
Здіймайтесь вище, груди, від сичання
Гадючих язиків!

Яго Та заспокойтесь!

Отелло О, крові, Яго, крові!

Яго Терпіння, вас прошу; ви думку вашу
Ще можете змінити.

Отелло Ні, ніколи!
Ніколи, Яго! Як Понтійське море
Свої холодні хвилі мчить вперед
На Пропонтиду і на Геллеспонт
І їх назад ніколи не вертає,—
Так і криваві заміри мої
Помчать вперед, нестримно забуваючи,
І вже назад не вернуться ніколи,
І не оглянуться, і не відринуть
До ніжного, тремтливого кохання,
Аж поки не поглине їх безмежна
І люта помста! Я клянусь тобою,
О небо мармурове!
(Стає навколішки)

Не порушу
Обітниці святої я ніколи
І слова не зламаю!

Яго

Не підводьтесь!

(Теж стає навколішки)

Вас, вічні осяйні світила неба,
Стихії, що оточуєте нас,
Вас закликаю в свідки я, що Яго
Свій розум, руки й серце віддає
На службу скривдженому так Отелло!
Хай він накаже — й виконати все
Вважатиму я за свою повинність,
Хоч би й кривавою була та справа.

Підводяться.

Отелло Не звуками порожніми вітаю
Твою любов, але приймаю серцем,
Відразу вже й доручення даю.
За три дні хай почую я від тебе,
Що Кассіо нема серед живих.

Яго Мій друг помер: сказали ви — і сталось!
Але нехай живе вона.

Отелло Прокляття їй, розпусниці! Прокляття!
Ходімо звідси. Мушу зміркувати,
Де засобів знайти, щоб якнайшвидше
Від них загинув чарівний диявол!
Віднині ти — заступник мій.

Яго

Я ваш

Навіки!

Виходять.

СЦЕНА 4

Там же.

Входять Дездемона, Емілія та блазень.

Дездемона Чи скажеш, хлопче, де перебуває генералів за-
ступник Кассіо?

Блазень Не смію сказати, щоб він десь перебував чи не-
добував.

Дездемона Чому, чоловіче?

Блазень Та він же солдат; а коли скажеш, що солдат не-
добуває чи перебуває, то ще заробиш собі добре на горіхи.

Дездемона Ну, годі; скажи, де він мешкає.

Блазень Сказати вам, де він мешкає, це ніби сказати вам, що я брешу.

Дездемона О, яка нісенітниця!

Блазень Я не знаю, де він мешкає; а вигадати вам, що «він мешкає тут» або «він мешкає там»,— це значить збрехати вам просто у вічі.

Дездемона Чи не можеш ти довідатися про нього в когось?

Блазень Я допитуватиму ретельно увесь світ.

Дездемона Розшукай його і пришли сюди. Скажи йому, що я просила мого чоловіка помилувати його і сподіваюсь, що все буде гаразд.

Блазень Зробити це — в людських силах. Спробую виконати все як слід.
(*Виходить*)

Дездемона Еміліє, де ж я поділа хустку?

Емілія Не знаю я, синьйоро.

Дездемона Повір мені, вже краще б я згубила
Свій гаманець із золотом! Хоча
Мені шляхетний довіряє мавр
І ревнощів огидних він не знає —
Проте це може в ньому породити
Лихі думки.

Емілія То не ревнивий він?

Дездемона Хто? Він? Гадаю, сонце мавританське
Всі нахили такі спалило в ньому.

Емілія Ось він іде!

Дездемона Не дам йому спокою,
Аж поки знов він Кассію до себе
На службу не покличе.
Входить Отелло.

Як вам, любий?

Отелло Чудово, дорога дружино!
(*Вбік*)

О!

Яка ж то мука прикидатись! Ну,
А ваше як здоров'я, Дездемоно?

Дездемона Прекрасне!

Отелло Прошу! Дайте вашу руку.
Яка-бо вогка в вас рука, синьйоро!

Дездемона Ще їй горе й старість незнайомі.

Отелло Плодючості це доказ, а також
І серця щирого... Яка гаряча!
Гаряча й вогка... Де така рука,
Там волю слід обмежити, там треба
Молитися, додержувать постів,
Плоть умертвляти і побожно жити,
Бо молодий і спритний в ній диявол,
Який так легко може збунтуватись...
Так, гарна ця рука й така відверта!

Дездемона Ви й справді можете отак казати,
Бо ця рука мое дала вам серце.

Отелло Так, щедра ця рука! Був час давно,
Коли нам серце руку віддавало;
Нова геральдика дає лиш руку.

Дездемона Не знаю я... Де ж обіцянка ваша?

Отелло Яка, голубко, обіцянка?

Дездемона Послала я по Кассіо, щоб він
Прийшов сюди до вас поговорити.

Отелло Мене сьогодні тяжко мучить нежить;
Позич мені хустину.

Дездемона Ось, візьміть.

Отелло Ні, ту, що я подарував тобі.

Дездемона Її нема зі мною.

Отелло Як! Нема?

Дездемона Немає справді, любий!

Отелло Негаразд.
Бо хустку ту колись одна циганка
Подарувала матері моїй.
Вона була чаклунка, і читала
В серцях людей, і, даючи їй хустку,
Сказала матері, що хустка та
Любов їй принесе й навік прив'яже
До неї серце батька; та коли
Вона її загубить чи віддасть —
Відверне батько мій від неї очі
І серце іншій подарує вмить.
Ту саму хустку ненька перед смертю
Мені дала, щоб я віддав дружині,
Якщо мені пошле дружину доля.

Так я й зробив. Тож бережіть ту хустку,
Мов ока; бо, як згубите її
Чи віддасте комусь,— тоді таку
Накличете страшну на нас погибель,
Що більшої не може бути на світі.

Дездемона

Чи це ж можливо?

Отелло

Так. То правда все.

У тій тканині є магічна сила;
Одна сивіла, що разів із двісті
Побачила щорічний обіг сонця,
Ту хустку чародійну гаптувала
У віщому натхненні; шовк для неї
Священні хробаки самі напряли,
І вміло пофарбовано той шовк
Настоем із сердець дівочих мумій.

Дездемона

Це правда?

Отелло

Правда все; а через те
Ти бережи й шануй ту хустку добре.

Дездемона

То краще б я не бачила її!

Отелло

А! То ж чому?

Дездемона

Що означає ваш суворий тон?

Отелло

Згубили? Втратили? Кажіть! Нема?

Дездемона

Рятуй нас, боже!

Отелло

Ви скажете?

Дездемона

Не загубила... А якби і так?

Отелло

А!

Дездемона

Кажу — не загубила я ту хустку...

Отелло

Тоді знайдіть і покажіть мені.

Дездемона

Я показати могла б, але не хочу.
Це викрути, щоб я вас не просила...
Будь ласка, Кассіо верніть посаду!

Отелло

Дай хустку! Чуєш?.. Я передчуваю...

Дездемона

Ну, годі, годі.
Здібнішої не знайдете людини.

Отелло

Дай хустку!

Дездемона

Прошу — про Кассіо поговорімо.

Отелло

Дай хустку!

Його, якби й лицем змінився, як духом.
Хотіла б я, щоб янголи святі
Просили так за мене, як за вас
Просила я, хоч і стягла неласку
На себе я за слово щире. Ви
Повинні ще потерпіти. Для вас
Я все зроблю, що зможу, навіть більше,
Ніж я для себе зважитись могла б.
Цього для вас хай буде досить.

Яго *Як?*
То генерал сердитий?

Емілія Дивно якось!
Він вийшов роздратований до краю.

Яго Хіба він гніватися може? Ні...
Я бачив, як йому ядро з гармати
Скосило вояків хоробрих лаву
І брата рідного йому із рук
Мов пекло вирвало... І гнівний він?
Щось, певне, сталось. Я піду до нього.
Для гніву має він якусь причину.

Дездемона Прошу тебе, піди.

Яго виходить.

Напевно, звістка
Яка з Венеції, а може, то
Ворожа змова, що її на Кіпрі
Він сам розкрив, йому вразили розум.
Чіпляємось ми часто до дрібниць.
Це так і є: хай заболить нам палець,
А відчуваєм біль у всьому тілі.
Не треба забувати ще й того:
Людина є людина, а не бог.
Чоловіки не можуть бути завжди
Такі уважні, як були до шлюбу.
Картай мене, Еміліє, картай,
Бо я сама, як воїн непорядний,
Розсердилась на нього за неласку;
Та бачу я сама тепер, що свідків
Я підкупила й зовсім не по правді
Обвинуватила його.

Емілія Дай, небо,
Щоб тут були причиною лише

Державні справи, а не сумнів злий,
Не ревності безглузді.

Дездемона Я ж не давала приводу ніколи!

Емілія Ні, це не відповідь ревнивим душам:
Ревниві зовсім не тому ревнують,
Що є для того привід чи нагода,—
Вони ревнують, бо ревниві, й край.
Сама себе зачне, сама й породить
Потвора ця.

Дездемона Мій боже, від потвори
Тієї збережи Отелло душу!

Емілія Амінь, синьйоро!

Дездемона Піду до нього. Кассіо, тим часом
Побудьте тут. Якщо спокійний він —
Я знов почну його просить і все
Зроблю, щоб він бажання ваше вволив.

Кассіо Уклінно дякую, синьйоро!

Дездемона й *Емілія* виходять.

Входить Б'янка.

Б'янка Вітаю, Кассіо!

Кассіо А ви не вдома?
Як поживаєте ви, Б'янку люба?
Я, слово честі, просто йшов до вас.

Б'янка А я, мій Кассіо, до вас ішла.
Як? Цілий тиждень не прийти до мене?
Сім день і сім ночей не бачить вас!
Без любого сто шістдесят годин!
Вони ж в сто шістдесят разів нудніші,
Аніж звичайні. Сумно їх лічити!

Кассіо Пробачте, Б'янку, я турботи мав
Тяжкі... Та на дозвіллі все сплачу
За довгі дні розлуки. Б'янку, мила,
(*Дає їй хустку Дездемони*)
Зніміть для мене цей узор, будь ласка!

Б'янка Де ви взяли її? Напевно це
Дарунок подруги нової? Ах!
То ось причина довгої розлуки!

Кассіо Кинь підлий здогад чортові у зуби,
Котрий послав тобі цю думку. Годі!

Ревнуєш ти, подумавши, що це
Мені дарунок іншої коханки?
Ні, Б'янку, вір мені.

Б'янка Чия ж вона?

Кассіо Не знаю, люба. Я знайшов її
У себе у кімнаті. Гарна хустка!
Раніше, ніж її почнуть шукати
(А буде це напевно), я хотів би,
Щоб був такий узор і в мене теж.
Візьми її й зроби, як я прошу;
А поки що лиши мене самого.

Б'янка Лишити вас? Навіщо?

Кассіо Бо дожидаю генерала я,
І не годилося б, та я й не хочу,
Щоб тут мене він з жінкою застав.

Б'янка Чому? Скажіть, будь ласка!

Кассіо Не тому,
Що не люблю...

Б'янка Боюся, що тому.
Прошу вас, проведіть мене хоч трохи...
Скажіть, вночі я скоро вас побачу?

Кассіо Далеко провести тебе не можу:
Чекати мушу. Ввечері прийду...

Б'янка Ну, що ж, гаразд: я вам коритись мушу.
Виходять.

ДІЯ ЧЕТВЕРТА

СЦЕНА 1

Кіпр. Перед замком.

Входять Отелло і Яго.

Яго Ви думки, отже, не змінили?

Отелло Думки?

Якої думки, Яго?

Отелло То він тобі щось говорив?
Яго Синьйоре,
Сказав він, так... Та тільки те, чого
Зректися можна кожної хвилини.

Отелло Що ж він сказав?

Яго Сказав він... Я не знаю,
Як вам сказати... Він сказав, що він...

Отелло Що? Що?

Яго Лежав...

Отелло Із нею?

Яго Чи з нею, чи на ній, як хоче.

Отелло Лежав із нею! Лежав на ній! Яка гидота!.. Хустка... Признання... Хустка!.. Хай признається, а потім повісити його в нагороду за його роботу. Ні, спочатку повісити, а потім хай признається. Я тремчу на саму думку про це!.. Природа не втілиться в таку потьмарену пристрасть без причини... Не слова вразили мене так тяжко... Тьху!.. Носи, вуха й губи... Чи це ж можливо?.. Признайся ж!.. Хустка!.. О диявол!..

(Падає непригомний)

Яго Дій же, дій,
Мое могутне зілля! Так-бо ловлять
Довірливих безумців!.. Так плямують
Достойних, доброчесних дам... Що з вами?
Входить Кассіо.

Мій генерале! Чуєте? Отелло!
Синьйоре! Що вам? О! А ось і ви!

Кассіо Що сталося тут?

Яго Епілептичний напад в генерала.
Це другий напад від учора.

Кассіо Треба

Йому потерти скроні.

Яго Ні, не треба;
Не можна заважати летаргії,
Інакше з рота піде в нього піна
І западе в шаленство дике він.
О, гляньте, гляньте, знов заворушився;
Ви відійдіть на декілька хвилин,
Отямиться він скоро; а як піде —
Я маю щось важливе вам сказати.

Кассіо виходить.

Ну, як вам нині, генерале мій?
Чи часом не забили голови?

Отелло Глузуєш з мене ти?

Яго Глузую? Я?

Ні, боже борони! Лише хотів би,
Щоб мужньо переносили ви горе!

Отелло Рогатий муж — потвора то і звір.

Яго І скільки звірів чемних та потвор
В містах живе!

Отелло А чи признався він?

Яго Синьйоре, закликаю, будьте мужні,
Бо кожен бородатий під ярмом
Однаково, як ви, везе тягар;
Мільйони є людей, що сплять вночі
У ліжках, всім приступних, а одначе
Готові присягнуть, що ліжка ті
Належать тільки їм; а з вами краще.
О, то некедьві хитрощі! То глум.
Самого сатани — у себе в ліжку
Розпусницю безжурно цілувати
І вірить, що вона безвинна! Ні!
Хай краще знаю! Знаючи, хто я,—
Я знатиму, що з нею має бути.

Отелло О, ти розумний! Так, усе те правда!

Яго Побудьте осторонь отут хвилину;
Себе терпінням загнуздайте добре.
В той час, як ви, прибиті тяжко горем
(Таким, як ви, ця пристрасть ві до чого).
Лежали долі — Кассіо тут був.
Його спровадив я і пояснив
Хворобою ваш напад, і просив
Вернутись знов до мене на розмову;
Він обіцяв. Тепер ви заховайтесь.
Простежте: посмішка, зневага й глум
Мінятимуться в нього на обличчі,
Бо хочу я примусити його
Мені усе розповісти спочатку:
Де, як, чи часто, чи давно, й коли
Він жирував і жирувати буде
З жоною вашою. Простежте добре
За жестами його, я вам кажу,—
Але терпіть; інакше впевнюсь я,

Що ви втрачаєте холоднокровність,
Що зовсім ви уже не чоловік.

Отелло Я витерплю усе,— ти чуєш, Яго?
Здивую я тебе моїм терпінням,
Та потім — чуєш? — прагнутиму крові.

Яго Ну, що ж, це непогано; а проте,
Усе в свій час. Прошу вас, заховайтесь!

Отелло ховається.

Я з Кассіо поговорю про Б'янку,
Ту жіночку, яка свої принади
Ожоче продає й собі купує
І хліб за те, і одяг. Та істота
Нестямно любить Кассіо. То що ж!
Судилася така повіям кара —
Усе життя дурити багатьох,
Щоб врешті одурив її один!
А Кассіо від сміху просто гине,
Як тільки заговориш з ним про неї.
Ось він іде! Лиш усміхнеться він —
Відразу мій *Отелло* знавісніє.
Заспираний він ревностями так,
Що може витлумачити хибно зовсім
Поводження, і усмішки, і жести
Бідахи Кассіо.

Входить Кассіо.

Ну, командире,
Як справи?

Кассіо Зле... Тим гірше, що мені
Ви титул даєте, який я втратив,—
І це мене убило.

Яго Гарненько Дездемону попросіть —
І певен я, це допоможе справі.
(Стиха)
Коли б це все залежало від Б'янки —
Ви швидше мали б успіх!

Кассіо Бідна шельма!

Отелло Погляньте, він сміється...

Яго Шалено вас кохає, до нестями!

Кассіо Гай-гай! Мене шакрайки й справді любить.

Отелло Він ніби й заперече, й сміється!

Яго Ось слухайте, мій Кассіо!

Отелло Тепер
Наводить він його на сповідь. Так!
Отак! То добре, дуже добре! Так!..

Яго Вона уже розголосила скрізь,
Що ви її за жінку берете.
Чи й справді то ваш замір?

Кассіо Ха-ха-ха!

Отелло Радієш, римлянине? Ти радієш?

Кассіо Я одружуся з нею? Що? З гуляшкою дівкою? Будь ласка, пожалій хоч трохи мій розум; не думай, що я вже остаточно з глузду з'їхав. Ха-ха-ха!

Отелло Так, так, так, так: сміється завжди той, хто виграє.

Яго Ні, справді, скрізь пройшла чутка, що ви одружуєтеся з нею.

Кассіо Та невже ти кажеш правду?

Яго Щоб я був пройдисвітом, коли брешу!

Отелло Мене ви не рахуєте? Гаразд!

Кассіо То вона сама, дурна мавпа, розпускає такі чутки. Вона переконана, ніби я одружуся з нею не через те, що дав їй обіцянку, а через те, що сама закохана в мене і забрала собі в голову, що я так і зроблю.

Отелло Яго киває мені: мабуть, він починає розповідати.

Кассіо Вона шойно була тут; скрізь бігає за мною. Цими днями розмовляв я на березі моря з кількома венеціанцями, коли це раптом де не візьметься та краля і, присягаюся тобі цією рукою, кидається отак мені на шию...

Отелло І скрикує: «О любий Кассіо!» або щось подібне — це показують його жести.

Кассіо І пригортається до мене, і повисає в мене на шиї, і плаче, і тягне, і сіпає мене... Ха-ха-ха!

Отелло Тепер він розповідає, як вона тягла його до моєї спочивальні. О, я бачу твого носа, але ще не бачу того пса, якому того носа шпурну!

Кассіо Ні, треба з нею порвати.

Яго Присягаюся душею! Гляньте, он вона йде.

Кассіо Ця жінка справжня видра! Сто чортів! Справжня видра, тільки напарфумована.

Входить Б'янка.

Чому ви переслідуйте мене?

Б'янка Хай переслідують вас дідько та дідьча мати! Нащо ви мені дали оцю хустку? А я, дурна, взяла її. Щоб вишити вам таку саму! То цю річ ви й справді знайшли у себе в кімнаті і навіть не знаєте, хто її вам підкинув? Це у вас на згадку від якоїсь дівки, а мені знімати з неї узор? Ось, маєте! Візьміть і віддайте її вашій кобиліці! Хоч би де ви взяли цю хустку, а я не вишиватиму такої!

Кассіо Ну що ви, моя мила Б'яно! Що ви, що ви?

Отелло О праведне небо! Це, напевно, моя хустка!

Б'янка Як хочете прийти до мене сьогодні на вечерю, то приходьте. А не схочете — приходьте іншим разом, коли заманеться.

(Виходить)

Яго За нею, за нею!

Кассіо Справді, я мушу її наздогнати, бо вона, чого доброго, ще й на вулиці зіб'є бучу.

Яго Ви підете до неї на вечерю?

Кассіо Та, мабуть.

Яго Гаразд. Я, може, теж прийду: маю потребу поговорити з вами.

Кассіо Будьте ласкаві, приходьте. Прийдете?

Яго Ідіть! Ні слова більше.

Кассіо виходить.

Отелло

(виходить наперед)

Як мені вбити його, Яго?

Яго Ви звернули увагу, як він реготав з власної підлоти?

Отелло О Яго!

Яго А хустку бачили?

Отелло То була моя?

Яго Ваша, присягаюся власною рукою. І бачите, як мало цінує він вашу нерозважну дружину! Вона подарувала йому хустку, а він віддав її своїй шльондрі!

Отелло Я хотів би вбивати його дев'ять років підряд. Така чарівна жінка! Така вродлива! Така ніжна!

Яго Ну, про це ви повинні забути.

Отелло О, бодай вона згнила, бодай пропала! Хай поглине її пекло цієї ж ночі, бо не жити їй на світі! Ні, серце моє обернулося в камінь; я вдарив об нього і забив собі руку... Ах, не було ще на світі істоти чарівнішої за неї: поруч імператора могла б вона лежати — і він слухався б її, наче раб...

Яго Ні, це не для вас.

Отелло Повісити її! Я тільки пригадую собі, яка вона... Так чудово вишиває!.. Так майстерно грає!.. О, своїм співом вона могла б приручити найлютішого хижого ведмедя!.. Такий високий, такий досконалий розум! Така дотепність!

Яго Тим гірше.

Отелло О, в тисячу, в тисячу разів!.. І ще ж яка вона привітна в поведженні!

Яго Еге, аж надто привітна.

Отелло Так, звичайно... А проте, як жаль, Яго!.. О Яго! Як жаль, Яго!

Яго Ну, коли ви такі закохані в її вади — дайте їй цілковиту волю грішити; бо якщо ті вади вас не обходять, то іншому немає до них діла.

Отелло Я порубаю її на шматки... Наставити мені роги!

Яго О, то паскудство!

Отелло З моїм підлеглим!

Яго Це ще паскудніше!

Отелло Дай мені отрути, Яго. Цієї ж ночі! Я не вимагатиму від неї пояснень, щоб її тіло й краса не захитали моєї рішучості... Цієї ж ночі, Яго.

Яго Не вбивайте її отрутою; задушить її на власному ліжку, на тій самій постелі, яку вона заплямувала.

Отелло Добре, добре... Така справедлива кара мені до вподоби; дуже добре!

Яго А щодо Кассіо — покладіться на мене... Сьогодні опівночі ви дещо почувете.

- Отелло* **Чудово!**
Звук сурми.
- Яго* Чуєш? Що там за сурма?
З Венеції звістки, напевно. Ось
Лодовіко прибув; від дожа він.
А з ним сюди іде дружина ваша.
Входять Лодовіко, Дездемона та почет.
- Лодовіко* Вітаю вас, достойний генерале!
Отелло Вітаю й вас всім серцем я, синьйоре!
Лодовіко Дож і сенатори вам шлють привіт.
(*Передає Отелло пакета*)
Отелло Цілую посередника їх волі.
(*Розпечатує пакета й читає*)
Дездемона Новини є, Лодовіко-кузене?
Яго Я дуже радий бачить вас, синьйоре;
Вітаю вас із прибуттям на Кіпр.
Лодовіко Спасибі. Як тут Кассіо, наш славний
Заступник генералів?
Яго Та живе.
Дездемона Кузене, у заступника із мужем
Велика вийшла прикрість і розрив.
Але повернете ви все на добре...
Отелло Цього ви певні?
Дездемона Що, мій пане?
Отелло
(*читає*)
«Негайно виконайте це, якщо...»
Лодовіко Це не до тебе; він листа читає.
То посварився з Кассіо твій муж?
Дездемона Так, дуже прикро. Я б дала багато,
Щоб помирить їх. Кассіо люблю я.
Отелло О пекло!
Дездемона Що, мій пане?
Отелло Де ваш розум?
Дездемона Він сердиться?
Лодовіко Можливо, розгнівив

Його цей лист; здається, там наказ
Вертатися мерщій йому додому,
А Кассіо його заступить тут.

Дездемона

Яка ж я рада!

Отелло

Справді?

Дездемона

Що, мій пане?

Отелло

Я радий, що ума ви позбулися.

Дездемона

Отелло, любий, що це означає?

Отелло

Диявол!..
(*Б'є її*)

Дездемона

Цього не заслужила я!

Лодовіко

Мій генерале, та цьому ніхто
В Венеції ніколи б не повірив,
Хоч би й поклявся я, що бачив сам.
То вже занадто! Треба попросити
Пробачення у неї. Гляньте, плаче!

Отелло

Диявол! О диявол!
Якби земля вагітніти могла
Від сліз жіночих — з кожної краплини
Родився б крокодил у неї... Геть!
Геть із моїх очей!

Дездемона

Иду, щоб вас
Ще більше не гнівити, мужу мій...
(*Іде*)

Лодовіко

Яка покірлива у вас дружина!
Верніть її, прошу вас, генерале.

Отелло

Синьйоро!

Дездемона

Що, мій пане?

Отелло

Вона потрібна вам?

Лодовіко

Мені потрібна?

Отелло

Просили ж ви, щоб я її вернув.
Вона вернутись може, й ще вернутись,
І знову йти, і знов вернутись... Так!
І може плакати, синьйоре, плакати...
І, як сказали ви, вона покірна...
Покірна... О, аж надто вже покірна!
Ну, плачте ж, плачте... Так! Я прочитав...
О, як чудово удає страждання!..
Наказ мені вернутися додому...

Ідіть собі!.. Пришлю по вас я згодом..
Синьйоре, я наказові корюся;
Вернись в Венецію... Геть! Забирайтесь!

Дездемона виходить.

Посаду здам я Кассіо... Сьогодні ж
Прошу вас повечеряти зі мною.
Синьйоре, дуже радий вас вітати.
У нас на Кіпрі... О, цапи і мавпи!
(Виходить)

Лодовіко І це той мавр шляхетний, що його
Сенат за бездоганного вважає?
Це той шляхетний дух, це та істота,
Якої зворушить не може пристрасть?
Це доброчесність та тверда, якої
Ні куля випадку, ні стріли долі
Ні ранити не можуть, ні вразити?

Яго Змінився дуже він.

Лодовіко Чи при собі?
Чи розум не потьмарився йому?

Яго Він те, що є. Засуджувать не смію.
Дай бог, щоб він був тим, чим міг би бути,
Але не є!

Лодовіко Як? Бить свою дружину?

Яго Звичайно, негаразд; та я бажав би,
Щоб не зробив він гіршого нічого.

Лодовіко Чи завжди він такий? Чи це той лист
Так схвилював йому гарячу кров
І вперше викликав гидкий цей вчинок?

Яго На жаль! Нечесно те було б, якби я
Розповідав, що бачив я і знаю.
Пильнуйте, то побачите самі;
Його учинки власні вам покажуть
Все без моїх пояснень. Стежте добре
І примічайте, що то буде далі.

Лодовіко Як жаль, що я у ньому помилився!

Виходять.

СЦЕНА 2

Кімната в замку.

Входять Отелло й Емілія.

Отелло То ви не бачили нічого?

Емілія Не чула і підозри я не мала.

Отелло Та з Кассіо ви ж бачили її?

Емілія Але не бачила лихого в цьому,
Бо чула кожне слово з їх розмови.

Отелло Як? То невже ніколи не шептались?

Емілія Ніколи, генерале.

Отелло І від себе
Вони не відсилали вас?

Емілія Ніколи.

Отелло По віяло, по маску, рукавички?..

Емілія Ніколи, генерале.

Отелло Дивно!

Емілія Я
Готова поручитися за неї
Душею власною. Якщо у вас
Інакша думка — геть її відкиньте!
Вона даремно серце вам турбує.
Коли думки такі нав'яв вам
Якийсь негідник — хай впаде на нього
Прокляття з неба, кара, як на змія!
Якщо вона не чесна і не чиста,
Якщо вона не вірна — о, тоді
Нема чоловіків щасливих зовсім,
І найчистіша із жінок тоді —
Брудна, як наклеп!

Отелло Поцросіть її.

Емілія виходить.

Сказала досить. Звідниця звичайна
Сказала б стільки ж; хитра шльондра... Так...
Вона — замок і ключ огидних тайн!
А теж навколішки ставати вміє
І молиться — я бачив часто сам!

Входять Дездемона й Емілія.

Дездемона Чого бажаєте, мій володарю?
 Отелло Ідїть сюди, голубко!
 Дездемона Що таке?
 Отелло Я хочу глянути вам просто в вічі...
 На мене подивіться!
 Дездемона Ах, яка
 Отелло Жахлива примха!
 (До Емілії):
 А тепер, синьоро,
 Прошу: мерщій беріться до роботи!
 Облиште кохуваників; замкніть
 Всі двері; а коли хто йтиме — враз
 Покашляйте: кхи, кхи! Або гукніть!
 О, ви майстерна, звіднице, у цьому!
 Ну, швидше! Забирайтесь!
 Емілія виходить.
 Дездемона Я благаю...
 Навколїшки благаю, поясніть,
 Що означають ці слова? Я чую
 Лиш лютий гнів: страшний у вашій мові,
 А слів не розумію...
 Отелло Хто ти, ну?
 Дездемона Дружина ваша, мій синьоре, я;
 І віддана, і вірна вам дружина.
 Отелло Заприсягнись тепер
 І засуди себе, адже й диявол,
 Як гляне у твоє небесне личко,
 Вхопить тебе, напевно, побойїться...
 Тож засуди сама себе подвійно:
 Заприсягнись, що чесна ти!
 Дездемона Мій боже!
 Ти відаєш єдиний — правда це!
 Отелло Бог відає, що ти уся зрадлива,
 Як пекло!
 Дездемона Перед ким, скажіть, мій пане,
 І з ким? І як зрадлива я?
 Отелло Іди!
 Ох, Дездемоно! Геть!. Іди! Іди!
 Дездемона О день страшний! Чому у вас ці сльози?

Невже то я, мій пане, їх причина?
Ви думаете, може,— батько мій
У тому винен, що вертають вас
В Венецію? То не винить мене:
Адже від нас обох він одвернувся.

Отелло Якби на те була небесна воля
Мені послати випробу найтяжчу;
Якби лились дощем і горе, й сором
На голову мою простоволосу;
Якби загруз я в злиднях аж по вуха
І сковано було б мене й усі
Мої надії разом,— о, тоді
Знайшов би я в якімсь кутку душі
Терпцю хоч краплю; та зробити з мене
Опудало недвижне, щоб на нього
Ліниво пальцем тикала зневага...
Та й це б я стерпів... Легко, дуже легко!
Але щоб тут, де зберігав я серце,
Де все моє життя, без чого — смерть;
Де джерело, з якого б'є життя
І без якого висухло б воно,—
Тоді його чи викинь, чи лиши
Багниськом, щоб у нім плодилися жаби!..
Тут... Ні, тут відміни свій вид, терпіння,
Рожевоустий, юний херувиме,
І лютим стань з лица, неначе пекло!

Дездемона Я сподіваюсь, муж мій благородний
Вважає чистою мене.

Отелло О так!
Як чисті мухи ті, що по різниціх
В мерзоті плодяться й рояться влітку!
О ти, отруйне зілля чарівне,—
Таке солодке, запашне й прекрасне,
Що розум тьмариться,— о, краще б ти
Ніколи й не родилася на світ!

Дездемона Який же гріх я з незнання вчинила?

Отелло Невже для того створено оцей
Папір прекрасний, цю чудову книгу,
Щоб тільки написати там «повія»?
Що ти вчинила?.. Що вчинила!.. О!
Ти — сміття людське, вулична ти дівка!
Я б щоки розпалив собі, як горно,
Де скромність обернулася б у попіл,

Якби назвать твої діла надумав!
Що ти вчинила?.. Від твоїх учинків
І небо міцно затуляє носа,
Заплющується місяць, навіть вітер,
Що на землі нічого не минає,
Цілюючи розпусно,— навіть він
Від сорому в печери заховався
І слухати не хоче... Що вчинила!
Повія безсоромна!

Дездемона

Ні, клянусь!

Клянуся небом, ви несправедливі!

Отелло

Ви не повія?

Дездемона

Ні, клянуся вам

Христом! Як кубок цей лише для мужа
Від дотиків брудних і незаконних
Сумлінно берегти — не значить бути
Повією, я — не повія.

Отелло

Ні?

Дездемона

О ні! Клянусь моїм спасінням!

Отелло

Як?

Чи це ж можливо?

Дездемона

О, рятуй нас, небо!

Отелло

Тоді пробачте...

Я вас вважав за шльондру венеційську,
Що спритно вийшла за Отелло...
(*Кличе*)

Пані!

Що маєте ви службу протилежну,
Аніж святий Петро, й стережете
Ворота пекла!

Входить Емілія.

Ви, ви, ви! Так, ви!

Скінчили ми; ось гроші вам за труд.
Мені, будь ласка, двері відімкніть
І зав'яжіть собі язик.
(*Виходить*)

Емілія

Мій боже!

Що він собі надумав, наш володар?
Що сталося, синьйоро дорога,
Що з вами?

Дездемона Не знаю; тільки знаю: я — не та,
Чим він мене назвав...

Яго Ну, годі-бо! Не плачте. Що за день!

Емілія Невже на те відмовила вона
Таким шляхетним, славним женихам,
Лишила батька, друзів, рідний край,
Аби її повією назвали?
Та кожен би заплакав гірко з горя!

Дездемона Така у мене доля нещаслива...

Яго Нехай він буде проклятий за це!
І як таке найшло на нього?

Дездемона Знає
Єдиний бог!

Емілія Я дам себе повісити,
Якщо на неї наклепу не зів,
Бажаючи здобуть посаду вишу,
Якийсь запеклий лиходій, якийсь
Гидкий нероба, спритний підлабузник,
Якийсь шахрай, огидний і лестивий!
Коли не так — нехай мене повісять!

Яго Пхе! Ні, таких людей нема на світі;
Це неможливо.

Дездемона А як є такий —
Хай бог йому простить!

Емілія Ну, ні! Не так!
Нехай йому мерщій прощає зашморґ!
І пекло хай всі кості обгризе!
За що Отелло так узвав її?
Із ким вона бувала вкупі? Де?
Коли? І як? Де та нагода слухна?
Якийсь мерзотник мавра обдурич!
О небо! Викрий ти цю людську погань
І бич вложи у кожду чесну руку,
Щоб гнати голими таких падлюк
По всій землі, зі сходу і на захід!

Яго Тебе на вулиці почують. Цить!

Емілія Ат! Тьху! Щоб він пропав! Такий паскуда
І вас колись так само з глузду збив,
Що ви мене до мавра ревнували!

Яго Та ти здуріла! Годі! Забирайся!

Дездемона О добрий Яго! Що мені робити,

Щоб мужа привернути знов до себе?
Підіть до нього, добрий друже мій!
Клянуся вічним сонцем, я не знаю,
Не відаю, як втратила його...
Я на колінах... Як його любов
Образила я думкою чи ділом;
Якщо ці очі, вуха й почуття
Заполонилися хоч раз кимсь іншим;
Якщо його я не люблю й тепер,
Як і раніш любила, і довіку
Любитиму його, хоч би зі мною
І розлучився він,— нехай тоді
Навік з душі моєї зникне радість!
Зробить багато може людський гнів,
Та гнів мого Отелло тільки може
Життя мені зламати, а кохання
Не заплямує і не вирве з серця!
Мені так тяжко мовити «повія»...
Гидка його образа, а зробітись
Тією, що це слово означає,
Я не змогла б за всі скарби на світі!

Яго Я вас прошу, синьйоро, заспокойтесь.
Поганий настрої в нього. Непокоять
Його державні справи. А на вас
Він гнів зганяє.

Дездемона Коли б то тільки так!

Яго Це так. Ручуся.

Сурми.

Ви чуєте? Сурмлять вже на вечерю!
Чекають вас послі венеціанські.
Ідіть до них. Не плачте — буде добре!

Дездемона й Емілія виходять.

Входить Родріго.

Ну, що, Родріго?

Родріго Мені здається, що ти поводишся зі мною не так,
як слід.

Яго Чого це?

Родріго Щодня ти вигадуєш якусь нову причину, ти хит-
руєш зі мною, Яго, і (як мені тепер здається) більше віддаляєш
від мене всяку надію, ніж наближаєш мене до здійснення моїх ба-
жань. Ні, я довше не хочу цього терпіти; до того я ще не вирішив,

чи можна пробачити тобі все те, що я, як дурень, уже витерпів через тебе.

Яго Може, ти вислухаєш мене, Родріго?

Родріго Та я вже й так надто багато слухав; твої слова й діла не в ногу йдуть, між ними немає ніякого зв'язку.

Яго Ти звинувачуєш мене дуже несправедливо!

Родріго Ні, справедливо. Маю для того поважні підстави. Я протринькав усі мої гроші. А з тих коштовностей та самоцвітів, які я передав тобі для Дездемони, й половини вистачило б, щоб спокусити навіть черницю. Ти мені сказав, що вона прийняла їх, і подав мені надію на її прихильність і на шкоре здійснення моїх надій та бажань; проте я ще й досі нічого не бачу.

Яго Добре. Ну, далі. Дуже добре!

Родріго «Дуже добре!» «Ну, далі». Я далі так не можу, чоловіче! Зовсім не дуже добре. Паскудно, а не добре, їй же богу! Я починаю помічати, що мене дурять!

Яго Дуже добре!

Родріго А я тобі кажу, що зовсім не дуже добре! Я сам з'ясую все з Дездемоною: якщо вона поверне мені мої коштовні подарунки — я відмовлюся від моїх любовних запобігань і покаюся в моїх незаконних домаганнях; а якщо ні — будь певен, що я вимагатиму сатисфакції від тебе.

Яго Ти все сказав?

Родріго Так, і я не сказав нічого такого, чого б я не вирішив твердо зробити.

Яго Е! Тепер я бачу, що в тобі й справді є порох, і з цієї хвилини починаю думати про тебе краще, ніж думав досі. Дай мені руку, Родріго; твої сумніви щодо мене мають, звичайно, підставу, а проте, запевняю тебе, я чесно старався у твоїй справі.

Родріго Щось не видно.

Яго Так, справді не видно! І ти маєш рацію, що не зовсім мені довіряєш. Але, Родріго, якщо в тобі справді є те, чого я сподіваюся знайти в тобі тепер багато більше, ніж колись, — я маю на думці силу волі, мужність і відвагу, — то покажи їх цієї ночі. І якщо ти наступної ночі не зазнаєш з Дездемоною насолоди — зганяй мене зрадою зі світу і вигадуй для мене які схочеш катування.

Родріго Гаразд, а в чому річ? Чи це щось розумне і чи можливе до виконання?

Яго Синьйоре, з Венеції прислано наказ про призначення Кассіо на місце Отелло.

Родріго Це правда? То виходить, Отелло й Дездемона повернуться до Венеції?

Яго Та де! Він їде до Мавританії і бере з собою прекрасну Дездемону, якщо тільки щось несподіване не затримає його тут; а цього можна найкраще досягти, спритно усунувши Кассіо.

Родріго Як же ти гадаєш усунути його?

Яго А дуже просто! Треба зробити його нездатним заступити Отелло.— розчерепити йому голову..

Родріго І ти хотів би, щоб це зробив я?

Яго Так, якщо ти зважишся подбати про свою користь і право. Він вечеряє сьогодні в однієї хвойдї, ї я теж туди піду. Він ще й досі не знає про своє почесне призначення. Якщо ти схочеш підстергти його, коли він повертатиметься звідти (а я влаштую так, що це буде між дванадцятю і першою годиною), то зможеш зробити з ним усе, що тобі заманеться. Я буду десь недалечко, щоб тобі допомогти, і він опиниться між нами двома. Ну й чого ти ото так дивуєшся? Ходім краще зі мною; дорогою я так добре доведу тобі, що смерть його конче потрібна, що ти й сам уважатимеш за свій обов'язок усунути його з дороги. Давно вже час іти на вечерю, та й ніч не за горами. Ходім!

Родріго Я хотів би почути, які ти ще маєш причини для цього.

Яго І я виконаю твоє бажання.

Виходять.

СЦЕНА 3

Інша кімната в замку.

Входять Отелло, Лодовіко, Дездемона, Емілія та почет.

Лодовіко Прошу вас, генерале, не турбуйтеся.

Отелло О ні, простіть! Мені пройтись корисно.

Лодовіко Синьйоро, на добраніч! Щира дяка!

Дездемона Ми завжди раді вам, синьйоре.

Отелло

Що ж,
Ходім, синьйоре мій? О... Дездемоно!..

- *Дездемона* Що, пане мій?

Отелло Лягайте зараз же спати. Я скоро повернусь. Відпустіть Емілію, вашу компаньйонку. Глядіть, зробіть усе, як я сказав.

Дездемона Я виконаю все, мій володарю!

Отелло, Лодовіко й почет виходять.

Емілія Ну, як тепер? Немов на вигляд м'якший?

Дездемона Він обіцяв відразу ж повернутись.
Звелів мені мерщій лягти у ліжко
І наказав, щоб відпустила вас.

Емілія І відпустить мене?

Дездемона Такий наказ.

Тепер, Еміліє хорошиє, дай
Нічне убрання й прощавий, голубко,—
Не треба гнівати його...

Емілія Вже краще б ви його не стріли зовсім!

Дездемона Я так не думаю, бо я ж його
Кохую глибоко, і все ~~еще~~ —
І гнів його, і впертість, і докори,—
Будь ласка, відпустили,— я все люблю,
І все мені привабне в ньому...

Емілія Я

Ту саму постіль постелила вам,
Що ви мене просили.

Дездемона Добре... Боже!

Які буваємо дурні ми часом!
Якщо раніше я помру за тебе,
Будь ласка, загорни мене в одно
З цих простирає, як в саван...

Емілія Тоді, годі!

Дездемона У матері була колись служниця,
Барбара називалася; і в неї
Коханець був, та зрадив він її
І кинув бідну. Пам'ятаю я,
Вона співала про вербу зелену
Таку чудову пісню старовинну
І виливала в ній свою скорботу,
Та так і вмерла з нею на устах...
Ось і мені сьогодні цілий вечір
Чомусь не йде та пісня із думок:
Все хочеться схилитися й співати,

Емілія Як бідна та Барбара... Ну ж бо, швидше!
Вам принести нічний ваш одяг, пані?
Дездемона Ні, ростебни отут...
А той Лодовіко нівроку з себе...
Емілія Так, він вродливий.
Дездемона І говорить добре.
Емілія Я знаю в Венеції одну синьйору, яка пішла б бо-
соніж аж у Палестину за один дотик його нижньої губи.

Дездемона

(співає)

У тузі сиділа вона край струмка,
Ой вербо, ой вербо зелена!
Схилила голівку, на грудях рука,
Ой вербо, ой вербо, ой вербо зелена!
Струмочок дзюрчав і підспівував їй,
Ой вербо, ой вербо, ой вербо зелена!
І падали сльози на камінь твердий...

Це прибери...

Ой вербо, ой вербо, ой вербо зелена!

Будь ласка, швидше: зараз прийде він...

(Співає)

З вербових гілок хай сплетуть мій вінок.
Йому я прощаю, що кривдить мене...

Ні, щось не так... Це далі... Чуєш?.. Стукіт!

Емілія То вітер.
Дездемона

(співає)

Кажу — «ти невірний!» ...а він — лиш одне
(Ой вербо, ой вербо, ой вербо зелена!):
«Як зраджу тебе я — ти зраджуй мене».

Ну, добре вже, іди; добраніч, мила!

Чогось мені так засвербіли очі...

Чи не на сльози це?

Емілія Та що ви? Ні!
Дездемона

Так кажуть, чула. О чоловіки,
Чоловікі!.. Еміліє, скажи,
Чи є жінки, що зраджують так явно
Чоловіків своїх?

Емілія Звичайно, є.

Дездемона А ти зробила б це за цілий світ?

Емілія А ви хіба так не зробили б?

Дездемона Ні!

Ніколи, присягаюсь неба світлом!

Емілія Адже ж і я при світлі не зробила б,—
У темряві робити це зручніш.

Дездемона І ти зробила б це за цілий світ?

Емілія Весь світ — ціна велика аж занадто
За гріх такий дрібний.

Дездемона Не вірю я.

Ніколи б ти такого не зробила!

Емілія Слово честі, мені здається, що таки зробила б.
А зробивши це, я зробила б так, наче й не робила. Звичайно, не
зробила б я цього за якусь нікчемну каблучку, ні за шматок ба-
тисту, ні за убрання, спіднички або чепчики, ані за всякі інші дріб-
нички. Але за цілий світ — ого! Хто б не схотів оздобити свого чо-
ловіка рогами, аби тільки зробити його королем чи імператором?
Та я заради цього й чистилища не злякалася б!

Дездемона Хай проклянуть мене, коли це зло
Змогла б зробити я за цілий світ.

Емілія Адже зло вважається за зло лише в світі; а як-
що ви в нагороду за ваш труд одержите цілий світ, то це зло
опиниться у вашому власному світі, і, таким чином, ви швидко
зможете обернути це зло на добро.

Дездемона Не вірю я, що є такі жінки.

Емілія Авжеж є, з десятків знайдеться; і ще на додачу
стільки, що ними можна б наповнити цілий світ, заради якого вони
розважаються.

Проте я переконана в одному:
Як зраджують жінки, то це вина
Самих лише чоловіків, коли
Вони свою повинність забувають,
Зсипаючи в чужий поділ ті блага,
Які належать тільки нам; або
Коли, безглуздям ревнощам піддавшись,
Вони тиранять нас і навіть б'ють;
Або на зло нам зменшують прибутки,
Які належать тільки нам по праву.
Таж є і в нас у тілі жовч, і ми,
Хоч і покірні, все ж до помсти здатні.
І хай усі чоловіки те знають,

Що й у жінок, як і в чоловіків,
Є почуття ті самі й не слабкіші:
І зір, і нюх, і смак,— і можем ми
Від кислого солодке відрізняти,
Як і вони. А що керує ними,
Коли вони міняють нас на інших?
Чи часом не бажання забавляться?
Я думаю, що так. Хвилює пристрасть?
Я думаю, що так. Бракує волі?
Напевно, так. Ну, то хіба і в нас,
Як і в чоловіків, нема бажань,
Немає пристрастей, міцніша воля?
Ми прагнемо ми забавок веселих?
Тож хай чоловіки жінок шанують!
Хай знають, що коли ми грішимо,
То приклад тільки з них ми беремо!

Дездемона

Добраніч! Хай же бог мене навчить
Зі зла не зло, а лиш добро чинить!

Виходять.

ДІЯ П'ЯТА

СЦЕНА I

Кіпр. Вулиця.

Входять Яго й Родріго.

Яго За виступ цей сховайся. Зараз він
Ітиме тут. Добудь мерщій із піхов
Твою рапіру добру і орудуй,
Та тільки швидше, швидше! Бадьорись!
Я тут близенько буду. Пам'ятай:
Хоч пан, а хоч пропав! Повинні ми
Або все виграти, або загинуть.
Вирішуй твердо, щоб не йти назад.

Родріго Будь під рукою — що, як схиблю я?

Яго Япоруч буду. Стань, де я сказав.
(Відходить недалеко)

Родріго Щось не лежить мені душа до вбивства;
А треба,— він мене переконав.
Ну, що ж... одним поменшає на світі.
Хай блисне меч! Нехай же він помре!
(Відходить на вказане місце)

Яго Я прищика цього вже так ров'ятрив,
Що він горить. Він Кассіо уб'є,
Чи Кассіо його, чи вдвох загинуть,—
Це все мені на користь: бо якщо
Живий зостанеться оцей Родріго,
То вимагатиме, щоб повернув
Йому я золотого і самоцвіти,
Що їх я видурив у нього, ніби
В дарунок Дездемоні.
Цьому не бути! А Кассіо вціліє,
То йтиме він щодня все вище вгору,
А я все вниз; а окрім того, мавр
Йому ще розповість мої слова,—
То небезпечно... Ні! Він мусить вмерти!
Хай буде так! Його ходу я чую.

Входить Кассіо.

Родріго Я впізнаю його ходу. Це він.
Умри, падлюко!
(Кидається на Кассіо)

Кассіо Ворог мій гадав,
Що я загину від цього удару,
Та одяг мій міцніший, ніж ти думає;
Тепер я випробую твій!
(Вихоплює шаблю з піхов і раниць Родріго)

Родріго Убили!

Яго внігає із засідки, раниць Кассіо зваду в ногу і тікає.

Кассіо Скалічено мене!.. Допоможіть!
Убивці! Тут убивці! О, рятуйте!
(Падєє)

В глибині з'являється Отелло.

Отелло То Кассіо. Дотримав Яго слова!

Родріго Ох, я негідник!

Отелло Ну, а хто ж іще?

Кассіо Ох, допоможіть! Цирульника! Вогню!

Отелло Це він!.. О смілий Яго, чесний, вірний,— Шляхетно ти помстивсь за кривду друга! Ти — вчитель мій... Ну, крале, любчик ваш Вже мертвий. А тепер — черга за вами. Геть чари! Погляди твої облудні! Із серця геть! До тебе йду, повіє, І всю ганьбу твоєю кров'ю змию!
(*Виходить*)

Входять Лодовіко й Граціано.

Кассіо Сюди! Ні варти? Ні міщан? Агов! Убивці! Вбивці!

Граціано Сталося тут лихо... Який жахливий, відчайдушний крик!

Кассіо Допоможіть!

Лодовіко Ви чуєте?

Родріго Ох, проклятий падлюко!

Лодовіко Тут стогнуть двоє... троє; глупа ніч: Заманюють, можливо; небезпечно, Гадаю я, на крик цей нам іти, Аж поки не прибуде допомога.

Родріго Не йде ніхто? А я спливаю кров'ю...

Лодовіко Ви чуєте?
Повертається Яго з ліхтарем.

Граціано Сюди іде в сорочці хтось із світлом І зброєю в руках.

Яго Хто тут кричав? Що тут за гамір? Хто гукав про вбивство?

Лодовіко Не знаємо.

Яго Хіба не чули крику?

Кассіо Сюди, сюди! Рятуйте, ради бога!

Яго Що сталося?

Граціано Чи не хорунжий це Отелло часом?

Лодовіко Напевно, він; хоробрий чоловік.

Яго Хто ви такий? Чом стогнете так тяжко?

Кассіо Ви, Яго? Ох, поранено мене, Скалічили негідники навіки...
Допоможіть...

Яго О боже! Командир! Хто це зробив?

Кассіо Здається, тут лежить один із них,
Ушитися не може.

Яго О мерзенні!
(До Лодовіко й Граціано)
Хто ви? Ідіть сюди, на допомогу!

Родріго Допоможіть!

Кассіо Оцей один із них!

Яго О душогуб! Убивця мерзосвітний!
(Заколює Родріго)

Родріго Проклятий Яго! Нелюде, собако!

Яго Як? Убивати в темряві людей?
Де ж ці криваві злодії?.. Убивство!
Як тихо в місті!.. Вам чого тут треба?
Що ви за люди? Добрі чи лихі?

Лодовіко Вдивіться краще.

Яго Синьйор Лодовіко?

Лодовіко Він, пане.

Яго Пробачте. Кассіо тут хтось поранив.

Граціано Як? Кассіо?

Яго Що з вами, брате мій?

Кассіо Мені надвое розрубали ногу.

Яго Спаси нас, боже!.. Посвітіть, синьйоре...
Сорочкою перев'яжу я рану.

Входить Б'янка.

Б'янка Що сталося? Гей! Хто це тут кричав?

Яго Хто тут кричав?

Б'янка Мій любий Кассіо! Коханий мій!
О Кассіо, о Кассіо, ой леле!

Яго Повійнице!.. Ви, Кассіо, на когось
Можливо, маєте підозру, хто
Вас міг би так жахливо покалічить?

Кассіо Ні.

Граціано Мені так жаль, що ви в такому стані;
Я саме вас шукав.

Яго Чи хто із вас Мені підв'язки не позичить? Так... Якби ще ноші, щоб перенести!

Б'янка Ой, він зомлів! Мій Кассіо! Мій рідний!

Яго Синьйори, певен я, що ця паскуда До лихедійства теж причетна якось. Терпіння, добрий Кассіо!.. Сюди!.. І дайте світла. Глянемо, синьйори, Чи нам знайоме другого обличчя? Ой, горе! Друг мій, дорогий земляк, Родріго? Ні... Так... Небо! Це Родріго!

Граціано Як, із Венеції?

Яго Так, пане; знаєте його?

Граціано Звичайно.

Яго Невже це ви, синьйоре Граціано? Прошу пробачити мені нечемність,— Цей випадок мене так приголомшив, Що я вас не впізнав.

Граціано Я радий, пане, Що бачу вас.

Яго Ну, Кассіо, як вам? Як почуваете себе?.. Гей, ноші! Гей, ноші! Гей скоріше!

Граціано Як? Родріго?

Яго Так, так, це він. От добре! Ноші є. Вносять ноші.
Ви, добрі люди, понесіть його,— Та тільки обережно! Я ж піду Хірурга генеральського покличу.
(До Б'янки)
А ви, синьйоро, киньте лікування! Той, хто лежить оце, для мене був Найкращий друг. Мій Кассіо, скажіть, Що посварило вас?

Кассіо Нічого, Яго.
Та я його й не знаю зовсім, хто він.

Яго (До Б'янки)
Чого це ви так зблідли? О, несіть, Несіть його мерщій додому звідон!

Кассіо й Родріго виносять.

Синьйори, я прошу вас почекати...
Чого ви зблідли так, синьйоро?.. Гляньте,
Як бігають у неї очі! Ну,
Почуємо ми, певне, ще й не те!
На неї подивіться пильно! Стежте...
Чи бачите? Злочинство промовляє,
Хоч би й мовчав язик!

Входить Емілія.

Емілія Що сталося? Що сталося, чоловіче?

Яго На Кассіо вночі напав Родріго
Та ще якісь гульвіси, що втекли,—
І Кассіо поранено на смерть...
Родріго — вбито.

Емілія Воже мій, синьйори!
Яке нещастя! Кассіо наш добрий...

Яго Оце плоди розпусти! Ти піди,
Еміліє, будь ласка, розпитай
У Кассіо, де нині він вечеряв?
(До Б'янки)
Ага, ви затремтіли!

Б'янка Вечеряв Кассіо сьогодні в мене;
Але тремчу я зовсім не від того.

Яго У вас? Ага! Ну, то ідіть за мною!

Емілія Тьху, тьху на тебе, ти, повіє!

Б'янка Я не повія! Я така ж порядна,
Як ви, що зневажаєте мене.

Емілія Як я? Ах! Тьху на тебе!

Яго Ну, тепер
Ходім до Кассіо, мої синьйори,—
Як перев'язку зроблять бідоласі —
Подивимось. А ви, моя красуне,
За нами йдіть і наплетіть нову
Нам казку. Ви, Еміліє, біжіть
Мерщій до цитаделі й розкажіть
Синьйорові й синьйорі, що тут сталося.
Ходім, синьйори, й ми на допомогу.
(Вбік)
Чи згубу дасть ця ніч, чи перемогу!

Виходять.

СЦЕНА 2

Спальня.

Дездемона спить у ліжку. Горить свічка.

Входить Отелло.

Отелло Ось де причина, душе, ось вона!
Її вам не назву, о зорі чисті,
Але причина — ось... Проте не хочу,
Не хочу я, щоб кров її лилась...
Не хочу ранити цю білу шкіру,
За сніг білішу і таку гладеньку,
Як статуї поверхня з алебастру...
(Скидає меча)
Але повинна вмерти. Так. А то
Вона одурить ще багато інших.
Згасити свічку, ну, а там... Згасити...
Коли тебе, вогненний мій слуго,
Я загашу, то, як розкаюсь потім,
Я зможу повернуть тобі вогонь
Колишній твій відразу; а згасивши
Світильник твій, о ти, чудовий твір,
Взірець найкращий пишної природи,—
Чи я знайду десь племін Прометея,
Щоб знову запалити твій вогонь?
Коли зірву троянду цю чудову,—
Не зможу повернути їй життя,
Вона зів'яне... А яка ти свіжа,
Мов на зеленому куші цвітеш!
(Цілує її)
О подих запашний! Перед тобою
Свій меч зламає навіть правосуддя!
Іще, іще... Такою будь по смерті!
А я тебе уб'ю і потім знов
Тебе любити буду... Ще раз, ще!
Це вже востаннє! Ах! Таке солодке
Ніколи не було таким смертельним...
Я плачу! Так... Але це згубні сльози...
Мій біль, як біль небес: вражає там,
Де любить... А! Прокинулась вона...

Дездемона Хто тут? Отелло, ви?

Отелло Так, Дездемоно.

Дездемона Чому ви не лягаєте, мій пане?

Отелло Чи ви молились на ніч, Дездемоно?
Дездемона Так, пане мій.
Отелло Якщо у вас іще такий є гріх,
Якого вам не відпустило небо,—
Моліться швидше.
Дездемона Що означають ці слова, мій пане?
Отелло Молися ж, та недовго. Відійду я —
Душі, ще не готової до смерті,
Вбивати не хотів би. Ні — о боже!
Вбивати не хотів би я душі.
Дездемона Вбивати — ви сказали?
Отелло Так, сказав.
Дездемона О господи, рятуй мене!
Отелло Амінь, від всього серця!
Дездемона По цих словах — ви не вб'єте, я вірю!
Отелло Гм!
Дездемона І все ж я вас боюся. Ви — страшні,
Коли отак поводите очима...
Чого мені так страшно — я не знаю;
Таж я нічим не винна перед вами —
І все ж я почуваю, що боюся!
Отелло Подумай про свої гріхи.
Дездемона Мої гріхи — любов моя до вас.
Отелло За неї ти й помреш.
Дездемона Смерть за любов — то неприродна смерть...
Навіщо так кусаєте ви губи?
Хвилює вас якась кривава пристрасть...
То все провісники жажливі; все ж,
Я сподіваюсь, ох, я сподіваюсь,
Що не мені вони віщують лихо!
Отелло Мовчи, ні слова!
Дездемона Я мовчу. Що сталося?
Отелло Ту хустку, що любив я й дав тобі,
Дала ти Кассію?
Дездемона О ні, клянусь!
Клянусь душею! Запитайте в нього.

Отелло Опам'ятайся, люба! Стережись
 Давать брехливу клятву! Ти лежиш
 На ложі смерті!

Дездемона Ложі смерті? Як?
 Чи зараз маю я померти?..

Отелло Зараз.
 Тому покайся у своїх гріхах.
 Не заперечуй їх і не клянись,
 Бо це не допоможе. Знаю все.
 Ти рішення мого не похитнеш,
 Не зміниш. Хоч над силу цей тягар,
 Але ти вмерти мусиш.

Дездемона Боже мій!
 О, зглянься, милий боже!

Отелло Я кажу —
 Амінь.

Дездемона Ви зглянетесь на мене теж!
 Ніколи вас не ображала я;
 І Кассіо любила тільки так,
 Як бог заповідає нам любити
 Усіх людей на світі. Я йому
 Ніколи не робила подарунків.

Отелло Так, небом присягаюся, що бачив
 Мою хустину я в руках у нього!
 О ти, облудна жінко! Ти мені
 У камінь обертаєш серце; ти
 Примушуєш те вбивством називати,
 Що я вчинити мушу й що вважав
 За жертву! Так! Я бачив хустку сам!

Дездемона То він її знайшов; ніколи я
 Йому її не дарувала. Хай
 Сюди він прийде й скаже правду сам.

Отелло Він все уже сказав.

Дездемона Що він сказав?

Отелло Тобою користався.

Дездемона Як? Злочинно?

Отелло Так!

Дездемона Більш він так не скаже.

Отелло Бо замовк...

Заткнули рота! Вже про це подбав
Мій чесний Яго.

- Дездемона* Все мені відкрив
Мій невимовний жах! Як, він помер?
- Отелло* Щоб кожний волос був на нім життям —
Я б кожним помсту вдовольнив мою!
- Дездемона* О горе! Наклеп зведено на нього,
І я загинула...
- Отелло* Ганьба, повіє!
За ним переді мною смієш плакати!
- Дездемона* О, проженіть мене, мій володарю,
Та тільки не вбивайте!
- Отелло* Згинь, повіє!
- Дездемона* Убийте завтра; дайте ніч прожити!
- Отелло* Ти ще й пручатися!..
- Дездемона* Хоч півгодини...
- Отелло* Почато справу — нащо відкладати?
- Дездемона* Дозвольте прочитати молитву...
- Отелло* **Гізно!**
(*Душить її*)
- Дездемона* О боже, боже, боже!
- Емілія*
(*за сценою*)
Синьйоре! Гей, синьйоре! Гей! Синьйоре!
- Отелло* Що там за шум?.. Не вмерла?.. Ще не вмерла?
Хоча й жорстокий, все ж я милосердий,—
Не хочу я, щоб мучилась ти довго...
Так, так.
- Емілія*
(*за сценою*)
Синьйоре! Гей, мерцій! Синьйоре!
- Отелло* Хто там?
- Емілія*
(*за сценою*)
О мій синьйоре, лиш єдине слово!
- Отелло* Так!.. Це Емілія... Я зараз.. Вмерла!
Прийшла сказати, мабуть, що убито

Допіру Кассіо. Великий галас...
Не ворухнеться... Тиха, як могила.
Впустить її?.. Чи ні?.. Чи буде добре?
Здається, ворухнулась... Ні... як краще?
Увійде й заговорить до дружини...
Дружини... До дружини... Де? Якої?
Не маю я дружини... О, нестерпно!
Страшна година!.. О!.. Здається, зараз
Почне затьмарюватись зовсім сонце
І тінь земна поглине ясний місяць,—
Настане тьма... Й під нами сколихнеться
Від жаху вся земля!..

Емілія

(за сценою)

Благаю вас,
О мій синьйоре добрий! Я повинна
Поговорити з вами!

Отелло

Так, я забув... Еміліє, зайди!
Стривай!.. Тихенько... Зараз!.. Я спочатку
Спуска запону. Де ти? Що ти хочеш?
(Відмикає двері)

Входить Емілія.

Емілія

О генерале добрий, там убивство!
Там сталося огидне вбивство!

Отелло

Як?
Тепер?

Емілія

Оце допіру, мій синьйоре!

Отелло

Цьому виною, справді, тільки місяць,
Бо більше, ніж звичайно, до землі
Наблизився, либонь, і всіх людей
Доводить він до сказу.

Емілія

Там Кассіо убив венеціанця,
Родріго на ім'я.

Отелло

Родріго вбито!
І Кассіо?

Емілія

Ні, Кассіо не вбито.

Отелло

Не вбито? Отже, вбивство не здійснилось...
Солодка помста враз стає гіркою!

Дездемона

Ох, без вини убито, без вини...

Емілія

Мій боже! Хто це скрикнув?

Отелло Скрикнув? Де?

Емілія Мій боже пресвятий! Синьйорин голос...
Допоможіть! Рятуйте! Дорога,
Скажіть хоч слово ще, синьйоро люба...
О Дездемоно мила, говоріть!..

Дездемона Я умираю без вини...

Емілія Ой! Хто ж
Вам заподіяв смерть?

Дездемона Ніхто... Сама...
Прощай!.. Отелло доброго вітай...
Прощай!
(*Умирає*)

Отелло Хто ж міг її убити? Хто? І як?

Емілія Хто може знати?

Отелло А проте ви чули —
Сама вона сказала, що не я.

Емілія Вона сказала так... Її слова
Підтвердити я мушу.

Отелло Ні — вона
З брехнею на устах пішла до пекла
Палючого — це я її убив!

Емілія Коли це так — вона пречистий янгол,
А ти — диявол найчорніший, знай!

Отелло Ні! Схибила вона, в розпусту впала.

Емілія Дияволе! На неї зводиш наклеп!

Отелло Вона була невірна, як вода.

Емілія А ти шалений, як вогонь, коли
Ти кажеш, що вона була невірна!
О ні! Вона була, як небо, чиста!

Отелло Вона тягалась з Кассіо; спитай
У чоловіка. Та хіба я смів би
Вчинить таке, коли б не мав на те
Достатньої причини! О, тоді
Було б замало вкинути мене
На дно найглибшої безодні пекла!
Твій чоловік усе це добре знає.

Емілія Мій чоловік?

Отелло Твій чоловік.

Позбутися життя... Сюди! Рятуйте!
Убивство! Мавр убив свою дружину!
Допоможіть! Рятуйте! Вбивство! Вбивство!

Входять Монтано, Граціано, Яго та інші.

Монтано Що сталося? В чім справа, генерале?

Емілія О Яго, ти прийшов? Що ти накоїв?
Ну й молодець, коли тут можуть інші
Свої убивства звалювать на тебе!

Граціано Що сталося?

Емілія Якщо ти чоловік — падлюку викрий!
Він каже — наклепав ти на дружину,
Сказав, що зрадила вона його.
Я знаю — ти цього не говорив.
Не здатний ти на підлість. Ну, кажи,
Бо цей тягар мені розчавить серце!

Яго Сказав йому, що думав, і не більше,
Ніж сам він визнав за ймовірну правду.

Емілія То ти сказав, що зрадила вона?

Яго Сказав.

Емілія То ти збрехав! Збрехав мерзенно, підло!
Душею присягаюсь — ти збрехав!
Вона — із Кассіо? Із ним, ти кажеш?

Яго Так, з Кассіо. Та прикуси язик!

Емілія Не прикушу! Я мушу говорити!
Моя синьйора у постелі мертва!

Всі Помилуй боже!

Емілія Це наклеп твій до злочину призивів!

Отелло Чого всі дивитесь? Усе це правда!

Граціано Це моторошна правда!

Монтано Це страхітливий вчинок!

Емілія Це мерзота!
Я думаю про це... здається... Ні...
Я так і думала тоді... Себе
Убила б з горя! О, яка мерзота!

Яго Ти з глузду з'їхала? Іди додому!

Емілія Синьйори добрі, дайте говорити!

Покірна я йому, та не тепер...
Я, може, й не вернусь додому, Яго.

Отелло Ой! Ой! Ой!
(Падаючи на ліжку)

Емілія Так. Тепер лежи і плач,
Бо ти убив невинність найчистішу,
Що будь-коли дивилася на світ.

Отелло
(підводячись)
О ні, вона була безчесна! Дядьку!
Я мало знаю вас... ах, ось лежить
Небога ваша... Руки ці і справді
Йї дихання спинили нагло в грудях...
Я знаю, вчинок мій жорстокий ніби
Йї огидний!

Граціано О нещасна Дездемоно!
Це добре, що помер твій бідний батько.
Йому твій шлюб прискорив смерть, і горе
Порвало нитку літ його похилих.
Якби він був живий тепер, то вдався б
У розпач він; прокльонами від себе
Прогнав би ангела свого навіки
І душу засудив би на погибель!

Отелло Так, це жахливо! Тільки ж Яго знає,
Що з Кассіо вона, забувши сором,
Не менш як тисячу разів пускалась
На те огидне і безчесне діло...
Признався Кассіо; і в нагороду
Вона йому за всі труди любовні
Мій перший подарунок віддала!
Що сам на знак пошани і кохання
Подарував, те в Кассіо я бачив,—
То хустка, що її мій батько дав
Колись на згадку матері моїй.

Емілія О небо! О святі небесні сили!
Яго Замоквни!

Емілія Рветься!.. Ой, на волю рветься!..
Мені замовкнути? О ні! Нізачо!
Я говоритиму, як вільний вітер!
Хай небо, й люди, і чорти, і все,
Нехай усе повстане проти мене —
Я буду говорити!

Яго Схаменися!

Иди додому!

Емілія Не піду!

Яго видобуває меча.

Граціано О сором!

З мечем на жінку!

Емілія Нерозумний мавре!

Ту хустку, що згадав ти, я знайшла
І чоловікові дала, бо він
Так часто й наполегливо просив
(Багато більш, ніж та дрібниця варт),
Щоб я її для нього вкрала.

Яго Ти!

Паскудне стерво!

Емілія Кассіо вона

Дала ту хустку?.. Ні! То я знайшла
І мужеві своєму віддала...

Яго Ти брешеш, погань!

Емілія Ні! Я не брешу!

Клянуся небом! Ні, мої синьйори!
О йолоп кровожерний! Що й робив би
Із жінкою хорошою цей дурень?

Отелло Невже громи на небі лиш для того,
Щоб в час грози гриміти! Нечестивцю!

Отелло кидається на Яго, але Монтано відбирає в нього зброю. Яго ззаду за-
колює дружину й вибігає.

Граціано Упала... Він убив свою дружину!

Емілія Так, так... Прошу вас, покладіть мене
Найближче до синьйори...

Граціано Втік! Але

Убив свою дружину.

Монтано Нечуваний мерзотник! Заберіть
Цього меча, що відібрав я в мавра.
На дверях станьте, стережіть його;
Не випускайте — вбийте краще. Я ж
Біжу за ланцем тим.

Виходять усі, крім Отелло й Емілії.

Отелло

Із рук моїх
Меча забрав якийсь хлопчак нікчемний!
Але й навіщо б довше честь жила,
Ніж чесність?.. Хай же гине все!

Емілія

Синьйоро,

Що віщувала пісня про вербу?
Чи чуєш ти мене? Я — наче лебідь —
Із піснею помру...
(*Співає*)
Ой вербо, ой вербо...
Ні, мавре, вірною вона була
Й тебе кохала щиро, лютий мавре!
Клянусь душею, правду я кажу...
І з цим я умираю, умираю...
(*Вмирає*)

Отелло

Тут є ще й інша зброя в цій кімнаті —
Це загартований в льодових водах
Іспанський меч. А, ось і він... Гей, дядьку!
Я мушу вийти. Випусти мене.

Граціано

(*за сценою*)
Наважишся — то дорого заплатиш;
Не забувай того, що ти беззбройний,
А через те скорися і терпи.

Отелло

Ну, то зайді сюди поговорити,
Бо я й беззбройний нападу на тебе.

Входить Граціано.

Граціано

Ну, в чому річ?

Отелло

Ось маю я меча.
Ніколи кращий меч іще не висів
В солдата на стегні. Бували дні,
Коли рука моя і добрий меч
Мені дорогу вільно прокладали
Крізь перешкоди більші в двадцять крат,
Ніж ваші... Та навіщо вихвалитись?
Хто може скерувати веління долі?
Те все в минулому... Мене не бійтесь,
Хоч і стою з мечем я перед вами;
Мій шлях скінчивсь, і тут його кінець,
Тут берег моря, тут причал останній,—
Мій корабель згортає всі вітрила...
Відходите назад?.. Ви боїтесь?

О, не лякайтесь так,— даремний страх...
Тростинкою торкніть Отелло в груди —
Й відступить він... Куди Отелло йти?
Який-бо в тебе вигляд, жертво долі!
Бліда, як і твоя сорочка! Так...
Коли на суд ми з'явимось з тобою —
Мою твій погляд скине з неба душу,
Й дияволи її підхоплять... Ти
Холодна, дівчинко моя! Холодна,
Як чистота твоя...
О клятий, клятий раб! Женіть мене,
Дияволи пекельні! Геть женіть!
Геть звідси від небесної краси!
Крутіть мене в шаленому борвії!
Паліть мене у сірці! І омийте
В розпечених безоднях вогняних!
Ох Дездемоно! Дездемоно! Вмерла!
Ох! Ох! Ох!

Входять Лодовіко, Монтано та офіцери з арештованим Яго; Кас-сіо вносять на ношах.

Лодовіко Де той безумний? Де він, той нещасний?

Отелло Той, що колись Отелло був,— я тут.

Лодовіко І де той гад? Ведіть сюди падлюку!

Отелло Дивлюсь йому на ноги — ні, то казка...
Якщо ти й справді чорт, то я тебе
Убить не зможу...
(*Ринить Яго*)

Лодовіко Відберіть меча
У нього!

Яго Я в крові, але живий.

Отелло Я й не жалкую; хочу я, щоб жив ти,
Бо вмерти, почувая я,— блаженство.

Лодовіко О ти, Отелло! Той, що був колись
Таким героєм, а тепер попався
В тенета клятого раба! Не знаю,
Як личило б тебе назвати?

Отелло Звіть
Убійником, як хочете, та чесним,
Бо я зі зла нічого не робив,—
Я все приносив тільки в жертву честі!

Лодовіко Негідник цей вже майже визнав злочин.
Ви з ним змовлялись Кассіо убити?

Отелло Так.

Кассіо Я приводу вам не давав ніколи,
Мій генерале дорогий.

Отелло Я вірю,
І вас прошу — простіть мені. Нехай
Напівдиявол цей вам відповідь,
Навіщо так обплутав він мені
І душу, й тіло?

Яго Я уже сказав.
Нічого в мене не питайте; все,
Що знаєте,— те знаєте. Віднині
Я й слова більше не скажу.

Лодовіко Невже?
А щоб молитися?

Граціано Розкриють рот
Тортури.

Отелло Справді, то найкращий засіб.

Лодовіко Тепер, синьоре, я вам поясню,
Чого ви ще не знаєте, гадаю.
Ось два листи — обидва ми знайшли
В кишені у забитого Родріго.
Тут сказано, що Кассіо убити
Повинен був Родріго.

Отелло О підлий!

Кассіо Гірший за поган прелютих!

Лодовіко А другого листа, мабуть, хотів він
Послати Яго. Ну, а той прийшов
До нього сам.

Отелло Мерзотний душоуб!
Як, Кассіо, потрапила до вас
Ця хустка, що належала дружині?

Кассіо Знайшов її я у своїй кімнаті;
А Яго нам признався сам, що він
Її навмисне там мені підкинув,
Аби якоїсь досягти мети,—
І він її досяг.

Отелло О дурень! Дурень!

Кассіо В листі Родріго докоряє Яго
Іще й за те, що той його підбив
Зі мною посваритися на варті;
Я ж через те свою посаду втратив.
Очутившись, він щойно нам сказав,—
Хоч ми й гадали, ніби мертвий він,—
Що вбить мене його підбурих Яго
І той же Яго сам його поранив.

Лодовіко Ви з нами підете з покоїв цих.
Скасовані і влада ваша, й сан;
Правителем призначено на Кіпрі
Віднині Кассіо. А для цього
Мерзенного раба,— які лиш є
Тортури найжахливіші, повільні,
Щоб довго не вбивали,— хай усіх
Знає він. Ви — в'язень наш, Отелло,
Допоки не дізнається про злочин
Сенат Венеції. Ведіть його.

Отелло Стривайте-бо! Ще слово, два — раніше,
Ніж вийшли ви,— сказати вам я хочу.
Венеції я добре послужив —
Це знають всі. Та мова не про те.
Я маю ось яке до вас прохання:
Коли ви будете писать в сенат
Про всі оці страхіття, то про мене
Ви напишіть лиш те, який я є;
Не зменшуйте провини і навмисне
Не перебільшуйте. А напишіть,
Що я кохав без розуму й без міри,
Що піддававсь я ревнощам не легко,
Але, піддавшись, жодних меж не знав;
Що викинув, мов йолоп-індіанець,
Перлину найкоштовнішу, ціннішу
Незмірно, аніж рід його увесь;
І що мої, колись суворі, очі,
Не звиклі до плачу й м'якого смутку,
Ллють сльози нині, як смолу цілющу
Дерева аравійські рясно ронять.
Все напишіть і ще одне додайте:
Коли якось в Алеппо я побачив,
Як турок злий в тюрбані тяжко бив
Венеціанця і сенат паплюжив,
Вхопив я пса-обрізанця за горло
І заколов його — отак!
(Заколює себе)

Лодовіко Кривавий час!

Граціано Даремні всі слова!

Отелло Я цілував тебе, коли вбивав...
(*Падає на Дездемону*)
Цілуючи тебе, я смерть прийняв!
(*Умирає*)

Кассіо Цього боявся я, одначе думав,
Що при собі немає в нього зброї.
Яка душа велична!

Лодовіко

(*до Яго*)

Пес спартанський!
Лютіший за чуму, за голод, навіть
За море розхвильоване! Дивись!
Дивись сюди на цей тягар жахливий,
Що он похмуре ложе угинає.
Це все — твоя робота! Для очей
Страшна отрута! О, мерщій прикрийте!
Ви, Граціано, залишіться в замку
І порядкуйте тут усім майном,—
Ви ж спадкоємець мавра. Вас прошу,
Правителю шановний, взять на себе
І покарать пекельного падлюку;
Призначте час, і місце, і тортури.
О, виберіть йому найтяжчу кару!
А я про цю тяжку, печальну втрату
З печальним серцем розповім сенату.

Виходять

С. 87. *Швейцарці де?* — Із швейцарців, уже за часів Шекспіра, при монарших дворах Західної Європи формувалася варта.

С. 91. *Без панцера, герба й меча над прахом* — тобто без атрибутів лицарських похорон, які клалися на труну.

С. 97. *Там, де верба нависла над струмком...* — Коли Вільямові Шекспіру було 15 років, дівчина із села Тіддінгтон поблизу Стретфорда втопила-ся в річці Ейвон — у тому місці, де над водою нависли верби.

Що грубі пастухи йменують бридко... — Пастухи називали орхідеї «повзучими вдовами».

С. 98. *Хіба таку можна ховати по-християнськи, що самовільно шукає собі спасіння?* — Християнська церква заборонила хоронити по обряду самовбивць.

Тут без «самонападу» не обійтися. — 1-й гробокоп каже «самонапад» замість «самозахист» (юридичний термін).

А він хіба ж був пан? — Далі в діалозі гробокопів обігрується відомий вислів: «Коли Адам орав, а Єва пряла, хто тоді був дворянином?», який став своєрідним паролем під час селянського повстання 1381 р.

С. 104. *А їй вінки, як нареченій, дано...* — За давнім англійським звичаєм, на труну молодих дівчат клали вінки.

Пеліон — гора в Греції, згадується зокрема в міфах про гігантів, які намагалися згромадити на Пеліон сусідню гору Оссу, щоб штурмувати Олімп.

С. 105. *Чи пити оцет? З'їсти крокодила?* — Випади Шекспіра проти модної в ті часи афектації почуттів. Франти пили оцет, щоб здаватися блідими від кохання, і в ім'я любові присягалися з'їсти муляж крокодила, яким прикрашали вікна аптек.

С. 116. *Я швидше римлянин, аніж датчанин.* — У давньому Римі кодекс честі вимагав, щоб переможений заподіяв собі смерть.

Дмитро НАЛИВАЙКО

ОТЕЛЛО

Цю трагедію «слуги його величності» показували в банкетному залі Уайтхолу 6 листопада 1604 р. Оскільки п'єси в ті часи ставилися зразу ж після написання, шекспірознавці датують «Отелло» тим же 1604 р. Немає відомостей і про прижиттєві публікації твору, перше його видання позначене 1622 р., а наступного року він з'явився in folio. Текст Quarto в багатьох випадках кращий, ніж текст F, але коротший на 160 віршів. Скоріше всього видавці F не використали текст Q, а віддали до друку рукопис, який був у їхньому розпорядженні.

В основу сюжету «Отелло» покладено 7-му новелу III декади із збірки італійського письменника Джіральді Чінтіо «Гекатоміті» (вийшла 1565 р.), хоч питання

про те, як ознайомився з нею Шекспір, досі не з'ясовано, оскільки англійською мовою ця збірка була перекладена лише у XVIII ст., а французький переклад, виданий у 1583—1584 рр., він навряд чи міг прочитати. Можливо, хтось переказав йому докладно її зміст, можливо, існувала якась не відома нам п'єса. В усякому разі, у передачі фабули Шекспір точно йде за новелою, вносячи зміни лише під кінець. Зрештою, це не має принципового значення, бо примітивне оповідання про заплутані пригоди трансформується, як завжди у Шекспіра, в яскраву картину життя його сучасників, а персонажі-схеми (в усіх діючих осіб новели Чінтіо, крім Дездемони, навіть нема імен — це «Мавр», «Капітан», «Прапорщик») перетворюються на багатогранні образи-характери, які в неповторно індивідуальній формі рельєфно втілюють великий і складний зміст перехідної доби. О. А. Анікст має рацію, відмічаючи, що «Отелло» не лише найбільш реалістичний твір Шекспіра, позбавлений надприродних елементів, привидів та символіки, а й найбільш сучасний. Похід турецької ескадри, що змушує Венеціанську республіку послати Отелло на захист Кіпру, справді мав місце в 1570 р.

Та для розуміння трагедії потрібне ознайомлення не з життям Венеціанської республіки XVI ст., а з політичною та духовною атмосферою Англії кінця XVI — початку XVII ст., Англії часу ломки феодальних відносин і переходу до нових, капіталістичних, часу загострення тих соціальних протиріч, що мали незабаром привести старий лад до краху внаслідок буржуазної революції. В царині ідеології це означало кризу гуманізму. В творчості Шекспіра — болісний поворот від життєрадісних творів раннього періоду до «великих трагедій», де ставляться кардинальні проблеми життя і змальовується безвихідь конфлікту між героєм і дійсністю, конфлікту, в основі якого лежить не випадковий збіг обставин, а зіткнення різних світів, різних світоглядних систем. Зіткнення героїв, що живуть за законами людяності і високої моралі, зі світом егоїзму, корисливості й жорстокості.

Мужність, воля, ясний розум і витримка дозволили темношкірому Отелло досягти у Венеціанській республіці високого поста і шани. Проте справжнє щастя і найвищу нагороду приносить йому кохання Дездемони, в якій він «знайшов душу свою, а з нею — гармонію, лад, стрункість, порядок» (О. Блок).

Справді — за що кохає Отелло Дездемону? За юність, красу? Ні, не це основне, — він любить її душу, любить людину, ідеал жіночності і доброти. І так само людину любить Дездемона в уже немолодому, негарному маврі. Отелло гідний цього почуття. Овіяний авантюричним духом того часу, сміливий і заповзятий, Отелло пройшов крізь найтяжчі випробування — полон, рабство, криваві січі, не раз дивився у вічі смерті. І можна з певністю сказати, що вела його і підтримувала не лише мета здобути значне становище, а й характерна для доби Відродження жадоба пізнати світ, глянути на «Краї печер великих і пустель Безмежних, неродючих серед скель, Що досягають неба головами...» (І, 3).

Так постає в трагедії образ героя, гідного представника нової епохи, який здобуває увагу, а потім і серце розумної, чуйної Дездемони, жінки освіченої, внутрішньо незалежної, вільної від станової обмеженості й расових упереджень. Дездемона, крім того, також відзначається мужністю і відвагою; слухаючи про подвиги Отелло, вона шкодує, що не народилася чоловіком. Коли ж мавра

призначають головнокомандувачем і він вирушає в похід, Дездемона їде за ним, заявивши, що не бажає «зоставитися сама, немов та міль у тихому кутку».

Слова Отелло: «Вона мене так широко покохала За те, що стільки звідав небезпек, А я її — за співчуття до мене» — відповідають дійсності. Між подружжям — глибока внутрішня близькість, тобто найвища форма кохання. Але це прекрасне почуття кинуте в світ егоїзму і зла, завершеним утіленням якого виступає Яго. Серед великих трагедій Шекспіра ця трагедія вирізняється тим, що в ній протагоністу чітко протиставлений антагоніст, який йому не поступається силою, але силою злою, нищою, руйнівною, і основний зміст твору розкривається у боротьбі між ними. В організації і розвитку сюжету, новелістичного за походженням, визначальна роль належить інтризі, яку підступно плете Яго, поклявшись згубити Отелло. Протагоніст потрапляє в хитро поставлену пастку, до самої розв'язки не підозрюючи, хто його ворог.

Шекспір не випадково розпочинає трагедію сценою, в якій знайомить глядача, сказати б, з морально-етичним кодексом Яго — адже він, Яго ненавидить до Отелло виступають рушійною силою драматичної дії. Яго клянется помститися Отелло, і його погрози — не пусті слова, він розумний, спритний, випахідливий. Хороший психолог і ще кращий інтриган, він розбирається в людях і вміє пристосовуватись до їхнього рівня та вдачі: видає себе за «доброго хлопця», спілкуючись із Кассією, перед Отелло грає роль найчеснішої й найвідданішої людини. Він хоробрий, коли того вимагають обставини, відверто цинічний при жагоді. Це теж представник доби Відродження, але виявляє інший її аспект: ренесансна віра в самоцінність людської особистості перетворюється у нього на жорстокий егоїзм, упевненість у безмежних можливостях людини — на переконання, що йому дозволено все. Як і інші «генії зла» із Шекспірових історичних хронік і трагедій, він не вірить ні в добро, ні в шляхетність людської природи, взагалі ні в які моральні принципи і цінності. Єдиними справжніми цінностями вважає високе становище в суспільстві та ще гроші — силу, що, на його думку, може подолати будь-які перешкоди. «Прихопи грошенят», — радить він Родріго у відповідь на його намір втопитися через кохання до Дездемони. І далі Яго розвиває цілу філософську концепцію, основним постулатом якої є впевненість у «паскудності нашої природи», що стримується лише розумом та розрахунком і зводить нанівець усі високі людські почуття — любов, вірність, честь.

Що живить люту ненависть Яго до Отелло? Це питання складне і неодноразово поставало перед шекспірознавством. Так, англійський дослідник Джон Метьюз у статті «Отелло і людська гідність» обстоює думку, що Яго ненавидить Отелло тому, що той негр, тобто вважає за основу трагедії расову проблему. Правда, «чорноту» Отелло Яго теж не обминає, паплюжачи його, однак це не основне. Ще найвінша думка, що Яго бачить у маврі колишнього коханця своєї дружини і мстить йому за це. Суть значно глибша. Річ у тім, що Отелло з його моральною чистотою, високим поняттям честі, вірою в красу людської природи самим існуванням своїм спростовує ті підвалини, на яких засновується життя Яго. Вони антагоністи, представники двох ворожих світів. Великий драматург вміє підняти конкретне, особисте, до рівня філософських узагальнень, і зіткнення Яго і Отелло набуває у нього характеру боротьби двох світоглядів, двох систем цінностей.

У цій боротьбі Отелло заздалегідь приречений на поразку, бо Яго вдається до своїх звичних засобів — наклепів, брехні, перед якими Отелло безсилий. Яго точно обирає найвразливіше місце Отелло з тим, щоб завдати смертельного удару, — його кохання до Дездемони, яке стало для мавра сенсом життя, наріжним каменем його існування. До того ж мета Яго полягає не просто в тому, щоб згубити Отелло, а й у тому, щоб змусити його деградувати як людину, засліпнути ревнощами, позбавити віри, своїми руками вбити кохану жінку. Яго повністю досягає своєї мети.

У зв'язку з цим постає проблема, яка давно й незмінно хвилює шекспірознавців — проблема психологічної вмотивованості такого швидкого спалаху ревнощів у Отелло і його подальшої поведінки. В нашій критичній йшлося і про «рецидиви середньовіччя» в свідомості мавра, які не викоринив він у собі (М. В. Урнов, Д. М. Урнов), і про дію середньовічної театральної умовності, за якою наклепові годилося вірити. У всякому разі, цю трагедію розглядали і нерідко донині розглядають як трагедію ревнощів. Так інтерпретувалась вона й на сцені, і десятки акторів — іноді дуже талановитих — створювали картини дикої, нестримної пристрасті героя.

Проте ще Пушкін вважав «Отелло» не трагедією ревнощів, а трагедією обманутої довіри, і це безумовно так. Глибокий знавець людської психології, Шекспір дуже виразно показує, як міняється Отелло, отруєний наклепами Яго. Втрачаючи віру в Дездемону, він перестає бути собою. В останніх двох діях трагедії мало що залишилося від тієї гордої, урівноваженої, повної гідності людини, яка виступала перед венеціанським сенатом. Для Отелло зрада Дездемони — не лише зрада коханої жінки, а й утрата гармонії, ладу, порядку, без яких він — пропаша, нещасна людина, без яких «настає хаос» (О. Блок), утрата віри в порядність, честь, високі якості людини взагалі. Саме з цієї позиції судить Отелло Дездемону, виносячи вирок їй, як утіленню зла, і сам виконує цей жахливий вирок.

Тому вдвічі страшнішим є для мавра відкриття своєї трагічної помилки. За зневіру він судить себе тим самим нещадним судом і теж власноручно виконує вирок. Проте помирає він прозрівши, знову здобуваючи віру в Дездемону і водночас — віру в людину.

В Росії трагедія «Отелло» стає відомою з першого десятиліття минулого сторіччя. 1808 р. з'явився її прозовий переклад з французької, а 1821 р. в ж. «Вестник Европы» була надрукована рецензія Г. Квітки-Основ'яненка на виставу трагедії в Петровському театрі. На Україні «Отелло» спершу був відомий у російських перекладах і в постановках російських театрів. Виконання ролі Отелло видатним негритянським актором Айрою Олдріджем справило глибоке враження на Шевченка і стало значною подією театального життя в Росії і на Україні 50-х років минулого століття.

Українською мовою трагедія вперше була перекладена П. Кулішем на початку 1880-х рр. і включена до першого тому його перекладів із Шекспіра, який 1882 р. вийшов у Львові. Захоплення Шекспіром було притаманне Ю. Федьковичу, і сучасники вказували на зв'язок його драми «Довбуш» з трагедією «Отелло» та на певні запозичення з неї. Зокрема, образ секретаря із «Довбуша», підступного

негідника, безсумнівно пов'язаний з образом Яго (Шаповалова М. Шекспір в українській літературі.— Львів, 1976.— С. 52). У 1890-х рр. трагедію переклав М. Кропивницький (за російським перекладом П. Вейнберга). 1902 р. він домогся від царської цензури дозволу на постановку трагедії у своєму перекладі, і цей цензурний примірник зберігся. Також відомо, що переклад трагедії зробив П. Саксаганський і ставив її на домашній сцені, натхненно виконуючи головну роль (див. Тобілевич С. Мої стежки і зустрічі.— К., 1957.— С. 303).

Саксаганський плекав надію поставити «Отелло» на театральній сцені; цю мрію він зміг здійснити лише після Великої Жовтневої революції. 1925 р. трагедія була ним поставлена в Дніпропетровському театрі ім. Заньковецької. Заснований 1919 р. в Ленінграді Великий драматичний театр за перші три роки свого існування поставив шість шекспірівських спектаклів. У роботі театру, зокрема у постановці «Отелло», активну участь брав О. Блок, наслідком чого була його стаття «Таємний смысл трагедії «Отелло» (1919); головну роль у цьому спектаклі грав Ю. М. Юр'єв. З численних пізніших постановок трагедії на сцені російського радянського театру слід виділити виставу в Малому театрі 1935 р. з О. О. Остужевим у головній ролі. Варто згадати й спектакль Грузинського театру ім. Руставелі, де цікавий образ Отелло був створений А. Хоравою. На українській сцені оригінальну інтерпретацію образу Отелло дав М. Романицький. Досягненням радянського кіноекрана став фільм «Отелло», поставлений режисером С. Юткевичем з С. Бондарчуком у головній ролі.

ПРИМІТКИ ДО «ОТЕЛЛО»

С. 120. *Отелло* — ім'я неясного походження, схоже на італійську зменшену форму німецького імені *Otto*. Але є досить вірогідні відомості про те, що у Венеції існувала знатна родина *Отелло дель Моро*, в гербі якої за емблему правили ягода шовковиці — по-італійському — *тоґо*. Італійське «тоґо» означає також *мавр* — *маврами* ж називали тоді всіх мешканців Північної Африки. *Яго* — одна з діалектних форм італійського імені *Ясоро* або *Гіасото* (відповідає українському — *Яків*).

Дездемона — в перекладі з грецької означає «нешасна».

С. 121. *Гай-гай, один великий арифметик...* — Називаючи *Кассіо «арифметиком»*, *Яго*, солдат-практик, боєць, протиставляє себе освіченому командирові, якому бракувало воєнного досвіду.

С. 128. *Та гарну взяв на абордаж галеру.* — «Сухопутна галера» на жаргоні англійських моряків — *повія*.

С. 132. *Марк Луккезе* — тобто з *Лукки*. Очевидно, один з найманих воєначальників (*кондот'єрів*) *Венеціанської республіки* (це ім'я носив хазяїн однієї з *лондонських таверен*), якого *дож*, мабуть, мав намір призначити командувачем, але, за його відсутністю, призначив *Отелло*.

С. 151. *Кассіо вас не знає...*— Кассіо, звичайно, знає Родріго в обличчя; але Родріго послухався поради Яго («зміни своє лице фальшивою бородою»), і Кассіо Яго не впізнав.

С. 165. *...чи не побували часом ваші інструменти в Неаполі, що вони так гугнявлять?* — Натяк або на «неаполітанську хворобу», як у ті часи називали сифіліс, або на гугнявість вимови неаполітанців.

С. 182. *Лежав я з Кассіо недавно поруч...*— В Англії часів Шекспіра окремі ліжка рідко у кого були. Звичай спати з приятелями або із зовсім чужими людьми в одному ліжку зберігався до XVII ст. навіть серед вищих класів суспільства.

С. 183. *Геллеспонт* — давньогрецька назва Дарданельської протоки.

С. 200. *Я радий, що ума ви позбулися.*— Лодовіко щойно повідомив Отелло про даний йому наказ їхати в Венецію і призначення Кассіо на його місце. Дездемона радіє тільки з першого, однак Отелло пояснює її радість другим повідомленням і вважає, що вона втратила розум, відкрито радіючи з удачі свого коханця.

С. 212. *У тузі сиділа вона край струмка...*— Старовинна англійська пісня про зелену вербу дійшла до нас у кількох варіантах. Найдавніший зписок належить до 1600 р.

С. 224. *Настане тьма... Й під нами сколихнеться Від жаху вся земля!*— Уявлення про зв'язок між затемненнями і землетрусами зустрічається у Плінія, англійський переклад якого був виданий 1601 р.

С. 230. *Це загартований в льодових водах Іспанський меч.*— Про гартування іспанських мечів у льодовій воді також згадується у Плінія.

С. 231. *Дивлюсь йому на ноги — ні, то казка...*— Вважалося, що у чорта мають бути копита; Отелло вважає Яго чортом.

С. 234. *Пес спартанський!*— Спартанські собаки, як твердять стародавні автори, були особливо люті.

Наталія МОДЕСТОВА

КОРОЛЬ ЛІР

Час написання трагедії «Король Лір» встановлено досить точно: 1605—1606 рр. У книзі розваг королівського двору зафіксовано, що 26 грудня 1606 р. «слуги його величності» зіграли трагедію перед королем та придворними в Уайтхолі. В тексті твору згадуються затемнення місяця й сонця, що мали місце відповідно у вересні та жовтні 1605 р. Отже, трагедія постала не раніше жовтня 1605 р. й не пізніше грудня 1606 р. Як вважають деякі сучасні англійські шекспірознавці, вона була створена вже після «Макбета».